

Start för en offensiv samisk språkpolitik

Handlingsprogram

”Vi inser att en stor del av ansvaret för framtiden ligger hos oss själva.”

- ur Sametingets värdegrund för språkpolitiken

Uppdraget

Sametingets styrelse har 2002 beslutat att utreda nedanstående frågeställningar och gett i uppdrag

- att utarbeta förslag till långsiktiga, offensiva och mätbara mål för den samiska språkpolitiken med inriktningsmål, resultatmål och handlingsplan och
- att utreda (kartlägga) rollen för Sametingets språkråd som ett expertorgan och/eller politiskt beredningsorgan.

Upphovet är en motion från Mijá Gájno i november 1997 och beslut i Sametinget i maj 1998.

Härmed överlämnas förslag till handlingsprogram *Start för en offensiv språkpolitik*.

December 2003/januari 2004

Michael Teilus

Arbetets uppläggning

Sametinget har genom beslut vid plenum i Idre, juni 2003, uttalat sig för en värdegrund och antagit tre krävande *inriktningsmål* för det samiska språkarbetet. Dessa delar är nu inarbetade i handlingsprogrammet. Ambitionsnivån och den politiska viljeinriktningen för en offensiv samisk språkpolitik har därmed klargjorts.

Som modell för arbetet har delvis valts utredningen ”Mål i mun – förslag till handlingsprogram för svenska språket” (SOU 2002:27). Det gäller särskilt i synen på målbeskrivningar och deras koppling till åtgärder.

Inom de ramar som getts uppdraget har det varit uteslutet att genomföra undersökningar. Den genomgående arbetsmetoden har varit intervjuer och samtal. Kontakter har också skett med det europeiska arbete som pågår inom ramen för skydd av minoritetsspråk, inklusive enklare granskningar av utländska exempel på att bevara minoritetsspråk.

Språkrådets roll; expertorgan eller språkpolitiskt organ?

Denna fråga besvaras genom förslagen på ett kampanjråd som ett politiskt ingripande organ och på en egen renodlad expertfunktion för språkvårdsfrågor. Sametinget har anslutit sig till Samernas Parlamentariska Råd med den Samiska språknämnden. Samiska språknämnden har en funktion som expertorgan med utsedda ledamöter efter bland annat sakkunskap i olika språkvarieteter. Nuvarande språkråd föreslås i handlingsprogrammet att bli vilande tills vidare.

Situationen för samiska språket i korthet; allvarlig, men med strimmor av hopp

På många håll inom Sápmi pågår ett språkbyte som betecknas som långt framskridet. Befolkningen tenderar att börja tala enbart det svenska majoritetsspråket. De allra flesta äldre samer har aldrig eller endast bristfälligt fått lära sig att läsa eller skriva i skolan på sitt eget modersmål. Språkbytesprocessen handlar om flera svåråtkomliga faktorer. Alltifrån en negativ regional utveckling i de samiska bosättningsområdena till mer personliga funderingar ”om det verkligen lönar sig att kunna språket”. Situationen för samiskan kan bedömas som allvarlig.

En sådan värdering får inte förblinda de positiva krafter som är i rörelse;

För det första

Vi har en påverkan från det internationella samfundet som baxar den svenska samepolitiken framför sig. Den internationella folkrätten får en allt mer gynnsam tolkning och urbefolkningsfrågor är idag rumsrena. Det blir allt svårare för den svenska statsmakten att stå utanför, liksom för allmänna bakåtsträvare. Med detta följer att frågor om *kulturell autonomi*, med rättigheter till egen kultur, språk och självbestämmande i egna angelägenheter, lyfts fram. Ett exempel är Europarådets konvention om skydd för nationella minoriteter och den så kallade stadgan om minoritetsspråk vilka har lett fram till den färiska samiska språklagen i Sverige. Nuvarande utveckling av de politiska och ideologiska förhållandena talar för, snarare än mot, ett samiskt språkbevarande.

Det är också värt att notera svenskarnas attityder till minoritetsspråk och särskilt till samiska. Det framgår att drygt 80% av befolkningen anser det viktigt att bevara minoritetsspråken i Sverige.* Det visar sig också finnas ett starkt stöd för det samiska språket: 86% tycker att det vore synd om samiska språket i Sverige försvann.**

Och för det andra

Intresset för språket växer sannolikt i takt med ökad självkänsla och styrkt identitetsuppfattning hos samerna själva. Tillsammans med en alltmer vidsynt minoritetspolitik talar en växande självtillit för nya möjligheter. Intuitivt kan man ana att många initiativ inom språkområdet kommer att ge sig till känna framöver.

Idag ser vi hur en rik mångfald av samiska kulturyttringar framträder på ett öppet och självklart sätt. Denna medvetenhet smittar av sig, inte minst från samiska ungdomar. Dagens samnordiska strävandena bär också på gynnsamma resurser för ett språkarbete.

Och för det tredje

Ökad rörlighet och allt flera kontaktytor ger nya möjligheter för en vidgad språkanvändning. De nya kommunikationsmöjligheterna öppnar upp samiskan, särskilt för skriftspråket. EU-finansieringar möjliggör intressanta kultur- och språkprojekt. Flera tänkbara ”språkutvecklingsprojekt” kan illustrera vad som händer, till exempel de nya översättningarna av Nya testamentet och psalmboken till modern lulesamiska.

Och för det fjärde

Sist men inte minst: samiskan finns faktiskt kvar, redo att låta sig bevaras, användas och utvecklas!

Egen vilja behövs

Det är givetvis av avgörande betydelse vad samerna själva vill med det samiska språket. Vad är man beredd att genomföra och samtidigt uppoffra? Det är bara samerna själva som kan ställa de avgörande frågorna för det samiska språkets framtid.

Värdegrunden och inriktningsmålen talar för en offensiv språksatsning i kampanjform som skall *främja, utveckla och bevara* samiskan till ett livskraftigt språk för det samiska samhället och för samisk samhörighet. Ett levande språk förutsätter att det är i aktivt bruk både hemma och i offentliga sammanhang. Samer som vill, skall kunna *tillägna sig och få användning* för språket. **Språket skall helt enkelt finnas där till hands - därför att det finns behov av det.**

*Enkät undersökning utförd år 2001 på uppdrag av Kommittén för svenska språket. ** Wingstedt 1998

För att nå fram med språkarbetet behövs en egen *vilja* och ett *tålamod* som kanske sträcker någon generation framåt. Samförstånd, enighet och engagemang är andra nyckelord. Ett sådant arbete kommer också att kräva attitydförändringar och personliga ställningstaganden. En hög ambitionsnivå kräver också hjälp från de omgivande majoritetssamhällena; genom lagstiftning, för resurstillgång och genom faktiskt genomförda myndighetsinsatser. En offensiv språkpolitik klarar sig inte utan en öppen dialog med alla berörda myndigheter. Självklart krävs en genomtänkt samisk politik som sprider motivation och lockar fram resurser.

Det som kännetecknar vår tid är att minoritetsspråktalarna kan välja både-och och inte bara antingen-eller. Det handlar inte längre om assimilation eller segregation utan om ett samspel på mer jämlika villkor än tidigare. Denna ”våg” talar om både minoritets- och majoritetsspråk. Dessa rörelser ses alltmer som positiva för individen och för lokalsamhället.*

Utgångspunkter - förtydliganden

Alla folk har rätt till sitt eget språk. Språket är grundläggande för den samiska kulturen och för med sig samiska kollektiva värden över generationerna. Det bidrar till identitet på alla nivåer. Om staten visar tolerans och ger spelrum för samerna att stärka sin egen identitet, och inte motverkar detta, är det troligt att samhället får ett jämlikare deltagande, inflytande och delaktighet.

Därför måste ett språkpolitiskt handlingsprogram även innehålla krav på svenska statens medansvar för en samisk språklig revitalisering.

Ett offensivt språkpolitiskt arbete måste på sikt *även* inkludera en ”horisontell syn” där exempelvis demokrati och inflytande ingår, allmän kulturpolitik, mediepolitik och försörjningsmöjligheter i samiska kärnområden. En rådande forskarståndpunkt menar att det är samhällsförhållandena i stort som styr språkbytesprocessen och att individernas eget agerande måste ses i en samhällelig kontext.**

Med *samer* menas här först och främst samer som är bosatta inom Sveriges gränser; det vill säga samer som bor och verkar i traditionella bosättningsområden och utanför Sápmi, vare sig man är född eller inflyttad i respektive område.

Med *samiska* förstås de former av samiska som talas i huvudsak inom Sveriges gränser och de skriftspråk som används. Vissa skrivningar om samer och om språket är dock anpassade för att kunna användas för sammanhang i ett gränslöst Sápmi. Ett stort problem är alla osäkra uppgifter, bland annat antalet samer, samisktalande och om språkets funktionella bärighet. Utgångspunkten är att huvudförhållandena borde vara känt inom Sametinget. Förslag i handlingsprogrammet om att Sametinget skall genomföra återkommande språkundersökningar kommer att ge en ökad säkerhet i det språkplanerande arbetet.

Den talade och skrivna samiskan kan inte isoleras från omvärlden. En samisk språkpolitik kan inte formuleras utan att vi tar hänsyn till faktiskt existerande och starka majoritetsspråk, det vill säga svenska, norska, finska och ryska. Praktiskt taget alla samisktalande är idag minst tvåspråkiga. Tillspetsat och raljerande kan man fråga sig, om inte just tvåspråkighet är det samiska standardspråket?

*Lena Huss, sammanfattande föredrag vid minoritetsspråk-konferens, Övertorneå, september 2003

** *K. Hyltenstam, C. Stroud och M. Svonnin, /Sveriges sju inhemska språk, 1999/

Samtidigt bör det observeras att samer och andra idag också tillägnar sig samiska som ett ”främmandespråk”, det vill säga som ett språk som lärs in i en miljö där det inte naturligt hör hemma.

Människorna skall fritt kunna välja om de vill delta i den språkliga och kulturella revitaliseringen, men de måste få tillräcklig information för att inte fatta sina beslut på felaktiga grunder. För den föreslagna språkkampanjen är detta en viktig utgångspunkt.

En viktig utgångspunkt är sametingslagen som bl.a. säger att Sametinget skall leda det samiska språkarbetet.

Förslagen i de sju startspåren är anpassade till Sametingets budget och kompetens på kort sikt samt de organisatoriska förändringar som är möjliga. Hänsyn har också tagits till vad som förhoppningsvis är möjligt att finansiera genom utökade anslag, externa bidragsfinansieringar och genom samproducerande insatser.

Det samiska språket beskrivs inte här, varken dess ursprung, dialekter/varieteter, utbredning eller dess tal- och skriftspråk, ljudsystem, ordförråd eller grammatik.

Högre utbildning och forskning har inte berörts. Vid Sametingets plenum i Lycksele, oktober 2003, beslöts att ett förslag till forskningspolitisk strategi ska utarbetas. Handlingsplanen förespråkar dock ingen annan kurs än att den vetenskapliga kompetensen i samiska skall garanteras.

B. Värdegrund

Sametinget har vid plenum-sammanträdet i Idre, juni 2003, uttalat sig för en gemensam värdegrund - en språkpolitisk viljeinriktning.

Gemensam värdegrund

”Vi samer är ett folk med egen kultur, språk och historia och ett eget landområde som vi till historisk tid har varit ensamma att bebo och bruka. Genom generationer har vi fört det samiska språket med oss, till allra största delen som ett talat språk.

Som alla språk är också samiskan bärare av ett kulturarv, som speglar just vårt folks kulturella särdrag. Genom språket upplever vi och förstår tillvaron. Vi uttrycker våra känslor, tankar och samspelar med andra. Varje språk kan sägas ha ett alldeles speciellt sätt att meddela sig på och binda ihop ett folk. Det är detta som gör varje språk unikt.

Den samiska kulturen och därmed det samiska språket är utsatt för ett tryck från majoritetskulturen som är illavarslande. Inte minst som en följd av myndigheternas agerande har språket kommit att utsättas för stora påfrestningar.

Vi är medvetna om att språket, dess ställning och användning är hotat. Det pågår ett språkbyte bland oss samer i Sverige. Språkbytet måste betraktas som långt framskridet och allvarligt, inte minst för sydsamiskan. Idag behövs hjälp av majoritetsspråken för att klara vardagen. En samisk enspråkighet för alla situationer i vardagslivet är sällsynt.

Vi känner en stark oro för denna utveckling. Språkens öden är på sätt och vis dess folks villkor. Genom förlust av språket förloras något unikt.

Vi har en stark vilja att vända utvecklingen och är medvetna om att det kräver genomgripande satsningar på flera områden. De kommer att beröra oss som enskilda samer. Olika grupper behöver informeras för att ta egen ställning. Eventuella kampanjer skall framföras i en positiv anda. Det kommer aldrig att räcka med enbart politiska beslut för framgång.

Vi känner en stark samisk språkgemenskap som sträcker sig över fyra nationalstater med många språk och dialekter. Trots detta får vi inte stå främmande för att pröva tanken på ett gemensamt samiskt skriftspråk med lika bokstäver. Det är inget mål i sig, utan ett redskap. Med ett klokt handlag och i lämpliga etapper kan det främja samiskan för en vidgad användning.

Vi vill utveckla samiskan till ett samhällsbärande språk med en ställning som officiellt språk för det samiska samhället i det svenska samhället.

Vi inser att en stor del av ansvaret för framtiden ligger hos oss själva.”

C. Offensiva långsiktiga inriktningsmål

För att främja samiskans ställning behövs tydliga och begripliga inriktningsmål. De skall ge en inriktning för en allsidig utveckling av språket och för att så många som möjligt skall kunna tillägna sig och utveckla ett rikt och funktionellt språk. Sametinget har genom beslut i Idre, juni 2003, identifierat tre områden att säkerställa; - *alla skall ha rätt till språk, - ett komplett och samhällsbärande språk och - ett korrekt och välfungerande språk.*

Alla skall ha rätt till språk

Alla samer skall ha rätt till sitt språk; samiska som modersmål eller samiska som senare förvärvat språk

Med "senare förvärvat språk" menas samiska som andraspråk eller som främmandespråk. Det sistnämnda oftast sett ur ett vuxenperspektiv.

Detta mål, som är individinriktat, innehåller flera olika aspekter. Det handlar dels om att alla samer skall ha möjlighet att lära sig så mycket samiska att man kan hävda sig i det samiska samhället, dels att alla skall ha möjlighet att utveckla sin samiska. Likaså handlar det om att alla skall ha möjlighet att få *en god tvåspråkighet*; samiska och svenska, med möjlighet att också lära sig andra språk.

Vi kan urskilja fyra krav som utgångspunkt:

- Alla skall ges möjlighet att utveckla ett rikt språk med hjälp av vilket man kan uttrycka sin identitet, gestalta sin verklighet och få tillgång till och delaktighet av den samiska kulturen i dess olika yttringar.
- Alla skall ges möjlighet att utveckla en allsidig språkförmåga som gör att man kan uppträda språkligt kompetent i olika sammanhang.
- Alla skall ges möjlighet att lära sig det skrivna språket och de varianter av språket som man själv anser sig ha behov av.
- Alla skall få sitt språk respekterat. Bruk av dialekter ska även framöver respekteras, liksom skillnader som hänger samman med omgivande majoritetsspråk och så kallade sociolekter. En nedvärdering av någons språk innebär en nedvärdering av individen och strider mot grundläggande mänskliga värden och kan inte tolereras. Språk och identitet hänger nära samman.

Genom detta inriktningsmål uttalas att mångspråkighet är en resurs, inte enbart för individen, utan även för hela det samiska samhället. Inriktningsmålet anger också att alla samer, oavsett språklig och social bakgrund, skall kunna ges likvärdiga möjligheter att tillägna sig språket efter sina egna förutsättningar.

I annan form kan detta inriktningsmål uttryckas på följande vis:

- att samiska skall ges en säkrad möjlighet att kunna förmedlas till kommande generationer,
- att samiska skall kunna vidmakthållas av de som redan kan,
- att samiska skall kunna återerövrats av de som önskar,
- att samiska skall kunna kompletteras av de som har brister i språket,
- att samiska skall kunna förvärvas av de som inte kan och
- att alla skall få sitt språk respekterat.

Ett komplett och samhällsbärande språk

Samiska skall vara ett komplett och samhällsbärande språk

Med detta inriktningsmål menas att främja bruket av samiska inom en rad skilda samhällssektorer.

Att språket är *komplett* betyder att det kan användas inom alla domäner där det samiska folket önskar kunna använda det.

Att språket är *samhällsbärande* betyder för det första att samiska har rollen som det gemensamma språket inom Sápmi och mellan samer i allmänhet. Samer med olika språklig bakgrund skall alltså kunna mötas och samverka med hjälp av samiskan. För det andra innebär det att samiska skall vara ett språk vi kan använda så mycket som möjligt i offentliga sammanhang; i politik, i administration och i samiska organ och i kontakt med myndigheter och domstolar.

För att klara nya språkliga ämnesområden fordras en säkrad kontinuerlig språkutveckling.

Att samiskan skall vara ett samhällsbärande språk inkluderar givetvis att det skall kunna inta en ställning som officiellt språk för det samiska samhället. I och med införandet av minoritetslagstiftningen kan samiskan inom sina geografiska områden göra anspråk på att vara officiellt språk.

Ett korrekt och välfungerande språk

Den offentliga samiskan skall vara korrekt och välfungerande

Med detta inriktningsmål menas att ge förutsättningar för ett gott språkbruk.

Myndigheter, samiska institutioner med flera skall uttrycka sig förståeligt och mottagaranpassat.

Mediernas språk är inflytelserikt och viktigt. Det svarar för en stor del av mötet med det offentliga språket som många möter i vardagen. Det skall finnas förutsättningar för att även mediernas språkbruk skall vara lämpligt.

IT-frågor spelar en central roll, eftersom datorhjälpmedel används i så stor utsträckning vid skrivande. IT ger nya redskap för språklig normering och standardisering, bl.a. genom de språkstödsfunktioner (till exempel för stavnings-, grammatik- och stilkontroll) som kan komma att finnas tillgängliga.

D. Sametinget leder det samiska språkarbetet

Sametingslagen

Sametingslagen (1992:1433) anger som en av huvuduppgifterna för Sametinget att leda det samiska språkarbetet. Enligt regeringens proposition ”Om samerna och samisk kultur m.m.” (1992/93:32) står det Sametinget fritt att pröva olika vägar för att stärka och utveckla det samiska språket. Sametinget har valt att inrätta ett Samiskt språkråd, ”språkrådet” och en språkenhet och att ansluta sig till nordiskt samarbete. Sametinget redovisar det gångna verksamhetsårets språkarbete i årsredovisning till regeringen.

Samiska språkrådet

Ett särskilt reglemente, antaget av Sametingets styrelse (1999), styr språkrådets verksamhet. Rådet består av högst sex ledamöter och utses för en mandatperiod på fyra år. Rådet skall inom sig representera de nord-, lule- och sydsamiska språken.

Enligt reglementet och med hänvisningar till Sametingslagen skall språkrådet *främst bevaka frågor som rör det samiska språket i Sverige* och vidare *verka för ett levande samiskt språk och därvid ta initiativ till verksamheter och föreslå åtgärder som främjar samiska språket*. Förutom att i dessa och andra avseenden *leda det samiska språkarbetet*, skall språkrådet *medverka i samhällsplaneringen och bevaka att samiska språkbehov beaktas*. Som en generell uppgift anges slutligen *att informera om det samiska språket*.

Reglementet anger också en rad mer detaljerade uppgifter. Språkrådet har också att följa regleringsbrev för Sametinget.

Språkrådet skall lämna förslag till budget till Sametingets styrelse för sin verksamhet.

Språkrådet kan för speciella arbetsuppgifter/projekt mottaga eller ansöka om externa medel.

Konstruktionen för språkrådet betonar både en expertfunktion (faktisk sakkunskap i samiska språk) samt en politiskt ingripande funktion. Vissa frågor skall dock enligt reglementet överlämnas till Sametingets styrelse.

Sametingets språkenhet

För den dagliga verksamheten svarar en språkförmanare/handläggare samt för närvarande två språkkonsulenter, en för respektive lule- och sydsamiska. Det finns uttalade krav på att anställa en konsulent för det nordsamiska språket. Konsulenterna ger bland annat råd i språkfrågor till allmänheten.

Språkenheten är placerad i Jokkmokk förutom den sydsamiske konsulenten som tjänstgör i Tärnaby.

Styrdokument för verksamheten

- Regeringens regleringsbrev för myndigheten Sametinget

Sametinget beslutar om styrelsens förslag till budget för innevarande år vid första plenum under det påbörjade verksamhetsåret. En första budgetbehandling sker dock under det innevarande årets sista plenum inför nästkommande verksamhetsår (preliminär budget). Vid denna tidpunkt är vanligtvis inte riksdagsbehandlingen avslutad för statens budget.

Regeringens regleringsbeslut sker i slutet av december efter riksdagens budgetbehandling.

Genom de årliga regleringsbrev styr regeringen med mål och pengar delar av språkarbetet.

Inom den s.k. verksamhetsgrenen "Det samiska språket" sägs följande för exempelvis år 2003:

Mål för Sametinget är att - *stärka det samiska språkets ställning i samhället, - verka för en utveckling av språket och en utbredd användning bl.a. i samiska institutioner och organisationer, - stödja och förbättra språkutbildningen i det samiska språkets alla varieteter och - delta i språkvårdsarbetet i Sverige, Norge, Finland och Ryssland.*

Som åiterrapporteringskrav anges att Sametinget skall *redogöra för de åtgärder som gjorts för att stärka det samiska språket under året. Sametinget skall också bedöma kvaliteten av åtgärderna och redovisa varje språkvarietet för sig. Effekterna av de viktigaste insatserna som gjorts under de två senaste åren skall också beskrivas.*

Sametinget skall även "*utveckla resultatindikatorer för att underlätta åiterrapportering*". Målbeskrivningarna har i stort sett varit oförändrade under senare år.

Inom verksamhetsgrenen "Kultur, inklusive litteratur- och biblioteksfrågor" anges bl.a. följande mål för den samiska teaterinstitutionen: - *vårda och främja det samiska språkets alla varieteter och det samiska kulturarvet, - stödja det samiska språkets alla varieteter och samisk scenkonst genom att beställa och framföra samisk dramatik.*

Kommentar: Vem skall egentligen formulera målbeskrivningar för det samiska språkarbetet, regeringen eller Sametinget?

- Verksamhetsförklaring från Sametingets styrelse

Under innevarande mandatperiod finns också ett styrdokument inom Sametingets politiska ledning "Styrelsens verksamhetsförklaring mandatperioden 2002 – 2005" där även språkfrågor behandlas.

- Sametingets språkbudget.

Budgetomslutningen för "det samiska språket" (språkråd + språkenhet) har legat relativt stilla genom åren på drygt två miljoner kronor.

För år 2003 ser beslutad budget ut enligt följande (ur anslag för Sametinget)

- personal med omkostnader, kansli för språkrådet, lokaler, resor etc. 1 986 tkr,
- förtroendevalda, språkrådet 160 tkr,
- bidrag till gemensamt nordiskt språkarbete, Samisk språknämnd 450 tkr,

Utöver anslaget för Sametinget tilldelas språkarbetet ett särskilt minoritetspolitiskt anslag från regeringen (Justitiedepartementet) om 240 tkr. Det finansierar för närvarande grundläggande läs- och skrivkurser för samisktalande.

Bidragsfinansierade arbeten/projekt (utöver anslag) uppgår med oförbrukade medel i december 2003 till 357 tkr. De avser kostnader för projekt Lulesamisk ordbok (f.n. medel från Statens kulturråd) samt projekt Samisk orddatabas (medel från Nordiskt språkråd). I det sistnämnda ingår arbete på en förvaltningsordbok.

I budgetunderlag till regeringskansliet för år 2003 har som exempel äskats som reformförslag (utökat anslag) 2 065 tkr. Det beviljades ej. I budgetunderlag för 2004 har äskats utökad budget med 3 365 tkr inklusive 1 200 tkr till särskilt vuxenstudiestöd för grundläggande studier i samiska.

Kommentar: Det är synnerligen anmärkningsvärt att en statlig myndighet skall behöva finansiera lagstadgade uppgifter genom extern projektfinansiering.

- Språkrådets verksamhetsplan

För närvarande har språkrådet en verksamhetsplan för år 2002 – 2005. Dess innehåll är i stort sett inarbetat i handlingsprogrammets förslagsdelar.

- Samiska handlingsprogram

Plan för den samiska biblioteksverksamheten i Sverige. Utredningen föreslår ett samiskt bibliotek i nätverk med ett centrum i varsitt språkområde: Kiruna nordsamiska/parlamentsbyggnaden, Jokkmokk lulesamiska/Ájtte och Östersund sydsamiska/Gaaltije. Varje centrum har en specialinriktning. En biblioteksstyrelse –råd eller –nämnd bör upprättas. Viktiga funktioner med bokbuss- berörs. Biblioteksplanen är antagen av Sametinget juni 2003.

Mediepolitiskt program: en kartläggning av samiska medier, presstöd, public service- funktionen, behov av egna tryckta medier och etermedier, samisk organisation samt förslag inom dessa områden. Programmet är antaget av Sametinget juni 2003.

Kulturpolitisk handlingsplan: en första ”startversion” är antagen av Sametinget oktober 2003.
funktion

Samernas Kulturråd; Sametinget beslutar enligt Sametingslagen om fördelning av statens bidrag och av medel ur Samefonden samt av andra medel som kan ha ställts till samernas gemensamma förfogande. Samernas Kulturråd utses av Sametinget och som styrdokument används av Sametinget beslutade riktlinjer: ”Riktlinjer och kriterier för Sametingets bidragsgivning för främjande av samisk kultur, samiska organisationer och föreningar, utbildning och forskning samt vissa specialdestinerade medel”. För språkarbete kan medel avsättas som bidrag till samisk kulturverksamhet, till studiefinansiering, forskarutbildning, forskning och utveckling.

Kulturrådet kan avsätta medel för bidrag till riktade projekt (riktade mot bestämt geografiskt eller verksamhetsmässigt område, åldersgrupp etc.) och kan även besluta att särskilda målinriktade insatsområden skall prioriteras under året.

Sametingets samverkan för språkarbetet

Förutom allmänna kontakter och löpande samarbete i uppkomna språkfrågor med universitet, institutioner, myndigheter på olika nivåer och Nordiska språkrådet m.fl. finns ett formaliserat samordnande arbete. Det sker främst med följande organ:

- Samiskt Parlamentariskt Råd / Sámi parlamentáralas rádi

Samiskt Parlamentariskt Råd är ett samarbetsorgan mellan sametingen i Finland, Norge och Sverige. Samerna i Ryssland och Samerådet (ideell organisation) har observatörsstatus. Rådet skall tillvarata samiska intressen över landgränserna. Den mest iögonfallande gemensamma uppgiften är språkarbetet. Andra ämnen på dagordningen är samiskt konst- och kulturarbete, utbildning, forskning, slöjd- och annan näringsverksamhet. Därutöver tillkommer Barents-samarbetet, Arktiska rådet, Interreg och urbefolkningsfrågor bland annat i FN. Rådet har ett sekretariat. Av rådets 21 ledamöter utser Sametinget i Sverige 7 ledamöter.

- Samisk språknämnd / Sámi giellalávdegoddi

Sametingen i Norge, Sverige och Finland har slutit avtal om ett gemensamt samiskt språk- arbete som också skall ske i samråd med samerna i Ryssland. Sametingen poängterar att det behövs ett språkvårdsarbete över nationsgränserna för att bevara och utveckla samiskt språk och kultur. Samiskt Parlamentariskt Råd har ansvaret för den gemensamma Samiska språk- nämnden och utser dess ledamöter.

Språknämndens mål är ”att bevara och utveckla det kulturarv som hör till den skrivna och den talade samiskan och det i funktionen som expertorgan, att samordna och koordinera verksamheter som berör samiskans vård och användning samt att verka som informationsled mellan de nationella samiska språkorganen. Samisk språknämnds mål är dessutom att verka för att samiskan får samma officiella status inom sameområdet i alla fyra länder.”

Som mer bestämda uppgifter nämns

- att värna om och främja det samiska språket,
- att ombesörja gemensamt terminologi- och normeringsarbete,
- att ge råd i samiska språkfrågor,
- att främja samisk språkforskning,
- att upprätthålla kontakt med andra institutioner i Sápmi och internationellt,
- att koordinera samiskt språkarbete,
- att förbättra det samiska språkets ställning,
- att för övrigt arbeta med samiska språkfrågor

Språknämndens sammansättning speglar för närvarande 7-8 olika språkvarieteter och arbetet har även inletts sektionsvis (i språkgrupper). Språknämndens administration är förlagd till sametinget i Norge. Sametinget i Sverige bidrar med 1/3 av kostnaderna.

OBS! För ögonblicket pågår en översyn inom Samiskt Parlamentariskt Råd angående Samisk språknämnd och dess uppgifter!

- Ortnamnsrådet

Den myndighet som har det centrala ansvaret för ortnamnsvården är Lantmäteriverket, särskilt genom sin kartutgivning. Verket har till sin hjälp ett ortnamnsråd (förordning 1988:1232). Rådet skall stödja Lantmäteriverket för att främja ett ändamålsenligt och vårdat ortnamns-skick. Innan mera betydelsefulla frågor om ortnamn avgörs, skall verket inhämta rådets synpunkter.

Ortnamnsrådet är ett rådgivande organ utan särskilda befogenheter gentemot berörda myndigheter. Sametinget är representerat som en av elva företrädare för namnvårdare och namnbrukare.

Från och med 1 juli 2000 finns en hänsynsparagraf införd i Kulturminneslagens 1:a kapitel (Lag 1988:950). Texten lyder så här:

God ortnamnsd

4 § Vid statlig och kommunal verksamhet skall god ortnamnsd iakttas. Detta innebär att:

- hävdvunna ortnamn inte ändras utan starka skäl,
- ortnamn i övrigt stavas enligt vedertagna regler för språkriktighet, om inte hävdvunna stavningsformer talar för annat,
- påverkan på hävdvunna namn beaktas vid nybildning av ortnamn, och
- svenska, samiska och finska ortnamn så långt möjligt används samtidigt på kartor samt vid skyltning och övrig utmärkning i flerspråkiga områden.

Namn som godkänts för offentlig kartproduktion skall även i andra sammanhang användas i sin godkända form. Lag (2000:265).

Detta betyder bland annat att ortnamnen likställs med övriga kulturminnen. Ortnamn är inte bara namn på orter utan är ett sammanfattande begrepp för alla geografiska namn. (gårdar, visten, sjöar, dalar, slätter, skogar, landskap, jokkar, broar, byar etc.)

- EBLUL / SWEBLUL

Mer än 40 miljoner EU-invånare talar ett annat språk än majoritetsspråket i sina respektive länder. Europeiska byrån för mindre använda språk (The European Bureau for Lesser used

Languages, EBLUL) bildades 1982 och representerar och för talan för de inhemska regionala språken och minoritetsspråken i EU. Uppgiften är att främja och säkerställa dessa språk inom EU, dess institutioner och medlemsstater. Byrån finansieras till största delen av EU. Byrån består av nationella kommittéer. Representanter för kommittéerna utgör ett styrande råd, som är högsta organ.

SWEBLUL är Sveriges nationella kommitté. Målsättningen är att främja samiska, meänkieli, finska, romani chib och jiddisch inom Sverige. Konkreta uppgifter är att skapa dialog mellan språkens företrädare. Genom samarbete med institutioner, organisationer, statliga, regionala och kommunala myndigheter skall man befästa och utveckla förhållandena för språken.

SWEBLUL har bland annat arbetat för att få inflytande i Statens kulturråds beviljning av medel till minoriteternas språk och kultur. Sametinget utser tre av elva ledamöter.

- Arbetsgrupp vid Länsstyrelsen i Norrbottens län (för nationella minoritetsspråk)

Arbetsgruppens uppdrag är att värdera effekterna av de nya minoritetsspråklagarna och övriga åtgärder som vidtagits i samband därmed. Sametinget deltar med en representant i arbetsgruppen.

E. Sameskolstyrelsen leder den samiska grundundervisningen

Sameskolstyrelsen

Sameskolstyrelsen är styrelse för de statliga sameskolorna och därtill hörande verksamhet. Skollagen och Sameskolförordningen (1995:205) reglerar styrelsens verksamhet. Styrelsen skall även genom yttranden och förslag främja och utveckla samiska undervisningsinslag i det offentliga skolväsendet för barn och ungdom samt främja utveckling och produktion av läromedel för samisk undervisning.

Dessutom bör Sameskolstyrelsen bistå kommunerna när det gäller uppsökande verksamhet samt informera om sameskolan och om samiska undervisningsinslag i det offentliga skolväsendet för barn och ungdom.

- Sameskolstyrelsen får efter avtal med en kommun fullgöra kommunens uppgifter inom förskoleklass och förskole- och fritidsverksamhet för samiska barn.
- Sameskolorna får mot särskild ersättning anordna utbildning på uppdrag för personer som uppdragsgivaren utser.

Sametinget utser och anställer

Sametinget utser styrelsens fem ledamöter inklusive ordföranden för fyra år. Skolchefen anställs av Sametinget efter förslag av Sameskolstyrelsen. Skolchefen skall särskilt verka för att utbildningen utvecklas. Vid kansliet finns förutom administrativ personal en utbildnings- och en läromedelskonsulent anställda. Sameskolstyrelsens kansli är placerat i Jokkmokk.

Bastant regelverk för skolans verksamhet

Nationella styrdokument/måldokument m.m.

Verksamheten regleras av *skollagen* och *sameskolförordningen*. I de styrdokumenterna hänvisas även till andra styrdokument. För sameskolan finns en *timplan*. *Läroplan* för förskolan (Lpfö 98), läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmen (Lpo 94) samt *kursplaner*. *Grundskoleförordningen* och den s.k. verksförordningen gäller också. Läroplanerna anger bland annat skolans uppgifter samt de normer och värden som skall ligga till grund för undervisningen.

En timplan anger den tid som varje elev har rätt till som garanterad undervisningstid.

Kursplanerna beskriver varje ämne, dess syfte och mål samt betygskriterier.

Bestämmelser om modersmålsundervisning i övrigt och undervisning i svenska som andraspråk anges i grundskoleförordningen.

För ämnet samiska finns en kursplan som numera är utformad för ett nioårsperspektiv. Den skall användas även när samiska studeras som modersmål i kommunala skolan.

Det bör observeras att kommunerna är ansvariga för all modersmålsundervisning, även vid s.k. integrerad samisk undervisning i kommunal grundskola.

(Anmärkning: Det kan dock ifrågasättas om undervisningen i samiska är likvärdig över hela linjen. Timplanen i sameskolan anger ämnestiden i samiska till 800 timmar under sex år. Tiden för kommunernas modersmålsundervisning kan variera kraftigt och kan som lägst vara 40 minuter per vecka vilket ger en total tid på ca. 140 timmar under sex år. Med samma kursplan och betygskriterier kan det inte anses vara likvärdigt.)

Andra riktlinjer utgörs av Sameskolstyrelsens egen *skolplan* samt lokala *arbetsplaner*. En arbetsplan anger varje förskolas/skolas prioriterade utvecklingsområden.

I skollagen fastslås att samers barn får fullgöra sin skolplikt i sameskolan istället för i den kommunala grundskolan.

Sameskolorna

Sameskolan omfattar årskurserna 1 – 6. Sameskolan syftar, enligt skollagen, till att ge en utbildning med samisk inriktning som i övrigt motsvarar utbildningen till och med årskurs 6 i grundskolan. Läroplanen (Lpo 94), enligt ovan, gäller också för sameskolan. Utöver grundskolans mål i läroplanen ska sameskolan också ansvara för att varje elev efter genomgången sameskola är förtrogen med det samiska kulturarvet samt kunna tala, läsa och skriva samiska. De kursplaner som regeringen fastställt för grundskolan ska tillämpas också i sameskolan. Skolverket fastställer dock kursplanen i samiska (SKOLFS 1994:55). Kursplanen skiljer på samiska för elever som har samiska som första eller som andra språk. Målen för samiska är uppdelade därefter. I kursplanen anges också betygskriterier.

Sameskolor finns i Karesuando (ns), Lannavaara (ns), Kiruna (ns), Gällivare (ns, ls), Jokkmokk (ns, ls) och i Tärnaby (ns,ls,ss). Parentes anger språkvarieteter för undervisning i och på samiska; ns = nordsamiska, ls = lulesamiska, ss = sydsamiska.

Genom avtal med barnens hemkommuner bedrivs även förskoleklass, förskole- och fritidsverksamhet vid sameskolorna.

Elevantal läsåret 03/04 för sameskolorna, varav i förskoleklass inom parentes

Karesuando	20	(4)
Lannavaara	19	(2)
Kiruna	34	(10)
Gällivare	34	(5)
Jokkmokk	50	(5)
Tärnaby	<u>17</u>	<u>(6)</u>
	174	32

Integrerad samisk undervisning i kommunala grundskolor

Enligt sameskolförordningen får en kommun, efter avtal med Sameskolstyrelsen, anordna samisk undervisning vid sin grundskola för samiska barn (integrerad samisk undervisning). Med samisk undervisning menas i detta fall undervisning med samiska inslag och i ämnet samiska utöver den undervisning som anordnas som modersmålsundervisning i samiska.

Avtalen omfattar således inte ersättning för modersmålsundervisningen. Lärare för den samiska undervisningen anställs av respektive skola/kommun efter samråd med Sameskolstyrelsen. Sameskolstyrelsen har inte ansvar för att stödja den pedagogiska utvecklingen för modersmålsundervisningen utanför sameskolorna. Den integrerade samiska undervisningen omfattar alla grundskolans årskurser och förskoleklass.

Denna undervisning är ett viktigt komplement till sameskolan bland annat för de elever som inte har möjlighet att välja sameskolan. Vidare blir integrerad samisk undervisning i årskurserna 7-9 en naturlig fortsättning efter sameskolan.

Sameskolstyrelsen har beslutat vad som gäller vid resursfördelning till den samiskt integrerade undervisningen. Skola skall erbjuda undervisning i samiska som modersmål. Det är obligatoriskt. Då har kommunerna erbjudit vad de kan erbjuda samers barn. Om behov finns av ytterligare förstärkning av samiska inslag i övriga ämnen kan Sameskolstyrelsen stå för kostnaderna. Undervisning i samiska som modersmål ska ges inom ramen för språkvalet, elevens val eller skolans val.

Integrering av samiska och samiskt stoff förekommer även på andra orter utan att avtal slutits med Sameskolstyrelsen (enligt Skolverkets kartläggning 2001). Undervisningen finns för närvarande vid 18 skolor i Kiruna, Gällivare, Jokkmokks, Storumans, Sorsele, Vilhelmina, Kro-

koms, Härjedalens och Älvdalens kommuner. På de orter där sameskolor finns, bedrivs ej integrerad samisk undervisning i de lägre skolåren.

Sammanställning

		(För år 2000-02 anges medeltal)		
	2003/04	2002	2001	2000
Elevantal i sameskolan	174	172	180	185
Varav i förskoleklass	32	24	22	26
Barnantal i fritidshems- o förskoleverksamhet				
Fritidshem.	58	43	42	31
Förskola	67	58	51	28
Samisk integrerad undervisning				
Elevantal	204	193	187	168

/För en indikation på elevantal med samiska som modersmål och deras deltagande i övriga grundskolor; se kap. 2 "Överföra/förmedla samiska språket"/

Kommentar: Enligt Sameskolstyrelsen finns det önskemål från föräldrar om integrerad samisk undervisning på ytterligare platser samt ökad omfattning av pågående undervisning. Det saknas dock ekonomiska möjligheter till detta.

Sameskolstyrelsens skolplan

På grund av synpunkter från Skolverket är skolplanen under omarbetning. (december 2003)

Regeringens regleringsbrev för Sameskolstyrelsen

Inom verksamhetsgren "Undervisning" anges som direkt relevanta mål för språkundervisningen: - *bevara och utveckla det samiska språket och den samiska kulturen genom att ge samiska barn en utbildning med samisk inriktning, - varje elev skall efter genomgången sameskola kunna tala, läsa och skriva på samiska.*

Vid åiterrapportering krävs bland annat särredovisning för elever med samiska som förstaspråk respektive som andraspråk.

Sameskolstyrelsen får ca 30 miljoner per år från staten. Anslaget har inte ökat sedan 1997.

Skolor vid sidan av Sameskolstyrelsen:

Gymnasieskola

Samiska elever från hela landet kan söka sig till den samiska inriktningen vid den kommunala gymnasieskolan, i Jokkmokk, Bokensolan, d.v.s. ett riksintag.

Samernas utbildningscentrum

Se kap. 2 "Överföra/förmedla det samiska språket"

Obs! Utbildning vid **universitet och högskolor** behandlas ej i handlingsprogrammet.

1. Inrätta och starta en långvarig språkkampanj

FÖRSLAG

F 1.1

- Att inrätta och starta en långsiktig, minst tioårig, **språkkampanj** för det samiska språket. Språkkampanjen skall främja en utveckling som leder till att språkbytesprocessen kan vändas till ett säkerställt språkbevarande och att inriktningarna kan förverkligas.
- Att alla tre samiska språkvarieteterna/huvuddialekterna skall främjas.
- Att kampanjen stegvis skall tilldelas lämplig personalkompetens och ekonomiska resurser.
- Att Sametingets styrelse ansvarar inför Sametinget för språkkampanjen.

F 1.2

- Att inrätta ett **kampanjråd** som styrgrupp för språkkampanjen.
- Att kampanjrådet utses av styrelsen.
- Att kampanjrådet tilldelas egen budget och tjänstemannastöd enligt ovan.
- Att sametingets styrelse ansvarar inför Sametinget för kampanjrådet.

- Kampanjrådets uppgifter:
  - att på ett övergripande plan leda språkkampanjen inom Sametinget och Sameskolstyrelsen och därigenom också knyta ihop befintliga personella och ekonomiska resurser,
  - att *medverka* i samhällsplaneringen och i frågor som rör det samiska språket, inom och utom Sápmi, och *bevaka, föreslå åtgärder* och *ta initiativ* för att samiska språkbehov på alla plan beaktas,
  - att ge särskild uppmärksamhet åt uppföljning av språklagstiftningen och dess tillämpning,

  - att lägga stor vikt vid arbete med attityder till det samiska språket och arbeta med attitydförändringar som leder i önskvärd riktning,
  - att erbjuda praktiskt taget alla samer en tillräcklig information för deltagande i den språkliga revitaliseringen. Uppsökande verksamhet och andra kampanjaktiviteter skall ta hänsyn till enskilda fria ställningstagande,
  - att särskilt uppmärksamma målgruppen samiskspråkiga föräldrar för information om tvåspråkighet och kunna erbjuda hjälp,
  - att verka för etablering av samiskspråkiga förskolor,
  - aktivt stödja genomförandet av olika språkstimulerande program,
  - att driva och utveckla insatser för samisktalande som saknar skriv- och läskunskaper i samiska (alfabetiseringsinsatser),
  - att driva och utveckla insatser för grundläggande samisk språkundervisning för icke-samisktalande,

  - att initiera och etappvis bygga upp en lämplig struktur av språkcenter,
  - att samarbeta internationellt och ha god kontakt med de övriga sametingens språkarbete,
  - att ha en fördjupad kommunikation med ledamöter i Samisk språknämnd och regionala språkgrupper,
  - att verka för utbildning och auktorisation av tolkar och översättare,
  - att verka för att mediernas språkbruk är korrekt,

- att få till stånd samiska språkmiljöer och ett synliggörande av samiskan i det samiska och svenska samhället,
- att arbeta för att positiva effekter kan tas tillvara genom ”samkörning” med andra antagna samiska handlingsprogram, (t.ex. Mediepolitiskt program, Kulturprogram och Biblioteksplan),
- att informera om språkkampanjen och
- att redovisa initiativ och upprätta en flerårig plan för verksamheten och lämna förslag till styrelsen på årlig budget med prognoser för påföljande år.

F 1.3

- Att kampanjrådet består av fasta representanter för Sametingets styrelse, Sameskolstyrelsen, samebyarna, sameföreningarna, Samisk språknämnd och ev. ”moderuniversitet” (se F1.6).
- Att kampanjrådet, vid behov, kan *adjungera* resurspersoner för kortare eller längre tid (t.ex. opinions- och folkbildare, forskare, representanter för myndigheter, marknadsförare, vuxenutbildare, representant för Samernas kulturråd etc.).
- Att Sametingets styrelse utarbetar närmare förslag till kampanjrådets fasta bemanning och till utseendet av ordförande och har därvid att ta hänsyn till eventuell regional spridning och behov av riksorganisationers representation.

F 1.4

- Att kampanjrådet kan mottaga eller söka externa medel för speciella uppgifter/projekt.

F 1.5

- Att kvalificerade *språkundersökningar* skall genomföras vart 4:e år för att kartlägga språkanvändningen och ge underlag för samiskans roll och funktion i samhället och för bedömning av språkkampanjens fortlöpande arbete.

F 1.6

- Att försöka finna kompetent långsiktig samarbetspartner (”moderuniversitet” eller institutioner) och att söka ingå långsiktiga *samarbetsavtal* som främjar språkkampanjens arbete.

F 1.7

- Att styrelsen för Sametinget utser Sametingets representanter i SWEBLUL och att kampanjrådet om möjligt blir representerat.

F 1.8

- Att Sametinget uppmärksammar enskildas, grupper, organisationers, institutioners och myndigheters särskilda insatser för det samiska språket genom att dela ut årligt språkstipendium.

F 1.9

- Att Sametingets styrelse inom sig utser minst en representant som arbetar med språkkampanjen och språkvårdsarbetet.

F 1.10

- Att Sametingets styrelse vid varje plenum rapporterar om språkkampanjens fortskridande under *egen* punkt på dagordningen.

F 1.11

- Att Språkrådet förklaras vilande tills vidare.

F 1.12

- Att Sametinget i samband med varje plenums-sammanträde erbjuder en anpassad språkundervisning för ledamöter och ersättare som så önskar.

F 1.13

- Att ge Samernas Kulturråd i uppdrag att, inför nästa kulturpolitiska handlingsprogram, lyfta fram bidragsmöjligheterna till riktade språkprojekt och samiska som målinriktat insatsområde.

Skäl

- *Att inrätta och starta en långsiktig, minst tioårig, språkkampanj för det samiska språket och inrätta ett och kampanjråd...*

Att försöka vända språkbytesprocessen och förverkliga inriktningsmålen kommer minst sagt att ta tid och kräver en bestämd satsning från mångas sida. När man ser till den mångfald av faktorer som påverkar det samiska språkets utveckling – från samhällsutveckling i stort till förhållanden som ligger nära den enskilde individen – framstår behovet av en både bred och riktad kampanj som naturligt. En språkkampanj kan dock inte verka för sig själv, utan det fortlöpande språkarbetet måste hela tiden mala på. Därför föreslås att en långvarig kampanj startas tillsammans med en renodling av språkvårdsarbetet och ett fastare samarbete med de samiska utbildningarna.

En målmedveten och långvarig språkkampanj är en samepolitisk utmaning. Samtidigt är det lätt för de flesta att förstå dess syfte. Den uttrycker en vilja.

Minst tio år föreslås för att kunna få en stabilitet i arbetet. En sådan period rymmer också två allmänna val till Sametinget. Kampanjen kan således ställas under väljarnas prövning.

Attitydförändringsarbete, att öka tillgång på lärare, tolkar och översättare, skapa mer läromedel, motivera ökad språkanvändning och påverka lagstiftning och regelverk tar tid.

Kampanjen skall rikta sig både internt i de samiska leden och externt. Attitydförändringsarbete med motiverande inslag förmodas bli en röd tråd. Att uppmuntra till att använda samiskan i alla sammanhang, både privat och offentligt. Påtryckning på samhällets myndigheter och institutioner måste ske oavbrutet.

Kampanjrådet som styrgrupp får närmast karaktären av ett arbetande utskott till styrelsen. Här kopplas de personella och ekonomiska resurserna ihop. För att bredda och verkligen nå ut behövs samebyarnas och sameföreningarnas engagemang.

Genom denna konstruktion markeras styrelsens förstärkta roll för det samlade språkarbetet. Sametingets styrelse föreslås som ansvarig inför tinget för både kampanj och kampanjråd och uttalat också för språkvård och språkassistent/information.

Det är nödvändigt att undan för undan förtydliga rutiner för den föreslagna strukturen.

Samtidigt gäller att skapa ett ”vinnande och sammansvetsat” lag mellan alla parter och som dessutom bryter onödigt revirtänkande. Likaså bör Sametingets budget/redovisning bli klart bättre än idag på att visa språkarbetet, inklusive tyngre projekt.

Den stegvisa personalrekryteringen bör i första skedet inkludera en beredande och utförande handläggare åt kampanjrådet. Den språkbudsman som föreslås i kapitel 5 bör ingå i denna kampanjstab. Det bör inte medföra något hinder att delar av verksamheten drivs i projektform med särskilda finansieringar och anställda projektmedarbetare. Sametingets finansiering (ev. delfinansiering) av personal för språkcentra bör ingå.

Kostnader: Styrgrupp administration 2004: 5 tkr, 2005: 20 tkr. Sammanträdeskostnad per ledamot och sammanträde 13,5 tkr

Kampanjanslutt: Helår: lön, avgifter, lokaler, resor, del av gemensamt 664 tkr

För 2004: del av helår

Kampanjmedel: 2004: 80 tkr, 2005: 150 tkr

Extra förberedelsekostnader 2004: 40 tkr

Kampanjrådets sammansättning: styrelsen får pröva om t ex riksorganisation/er skall ingå i den fasta bemanningen. När kampanjrådet utses bör en jämn könsfördelning eftersträvas.

Insatser för alfabetisering och övrig grundläggande språkutbildning: Se kap. 2

Information och hjälp till samiskspråkiga föräldrar: Se kap. 2 ”Överföra/förmedla det samiska språket”

Språkstimulerande program: Se kap. 2 ”Överföra/förmedla det samiska språket”

Uppföljning av samiska språklagen: Se kap. 5 ”Med hjälp av språklagen ...”

Samiska språkmiljöer och synliggörande av samiskan: Se kap. 5 ”Med hjälp av språklagen ...” och kap. 3 ”Egen expertis för ...” angående samiskt ortnamnsråd och god samisk ortnamnsd.

- *Att kvalificerade språkundर्सökningar skall genomföras vart 4:e år för att kartlägga språkanvändningen och ge underlag för samiskans roll och funktion i samhället och för bedömning av språkkampanjens fortlöpande arbete*

Det finns idag inte någon genomgripande och heltäckande undersökning av hur många som använder samiska, i vilken utsträckning de som använder språket behärskar det och i vilka geografiska områden det finns. Syftet med de återkommande språkundर्सökningarna är att skaffa sig sådan kunskap och att förbättra underlagen för fortsatta insatser och underlätta för kortsiktiga målbeskrivningar. Sametinget/språkkampanjen får vetskap om rörelseriktningen. Efter norsk förebild genomförs undersökningen genom intervjuer och enkäter. Den samiska språkundर्सökningen i Norge (2000) studerade främst följande huvudområden: användning av samiska bland privatpersoner i samiska områden, offentliga institutioners användning av samiska i förhållande till Samelagens språkregler, Samisk undervisning i offentlig regi, användning av samiska hos samiska organisationer och näringar. Inte minst har attityder/inställningar till samiskan mätts och inställningar till att förmedla språket till barnen etc.

- *Att försöka finna kompetent långsiktig samarbetspartner (”moderuniversitet” eller institutioner) och att söka ingå långsiktiga samarbetsavtal som främjar språkkampanjens arbete.*

De ingående uppgifterna för språkkampanjen är mångskiftande; t.ex. marknadsföring, utbildning, motivationsinslag, modersmålsundervisning och samhällspåverkan. Språkkampanjen behöver långsiktiga och pålitliga vänner i majoritetssamhället. Ett avtalsförhållande skall gagna alla parter. Språkkampanjen kan högst troligt erbjuda intressanta studieuppgifter för flera olika discipliner.

Lämpliga samarbetsformer kan ge stabilitet och referens för den offensiva språkpolitiken.

- *Att Sametinget uppmärksammar enskildas, grupper, organisationers, institutioners och myndigheters särskilda insatser för det samiska språket genom att dela ut årligt språkstipendium.*

Det finns goda skäl för Sametinget att uppmärksamma föredömliga insatser som görs i språkarbetet. Förebilder behövs. Det årliga stipendiet bör kunna delas av flera mottagare. Sametingets styrelse och kulturrådet utarbetar riktlinjer.

Sameministrarna och sametingspresidenterna har nyligen också enats om att inrätta ett nordiskt samiskt språkpris.

Kostnader: Finansiering kan avsättas ur Kulturrådets budget.

- *Att Språkrådet förklaras vilande tills vidare.*

Förslaget betyder att Sametinget tills vidare inte tillsätter något språkråd. Det motiveras främst av att den nya språkenheten Språkvård och språkservice skall arbeta som ett rent expertorgan enligt förslag i kapitel 3. Bedömningen är att enheten som expertfunktion inte behöver ett direktstyrande politiskt organ.

Sametingets styrelse planerar för en övergångslösning med hänsyn till nu pågående arbete.

2. Överföra/förmedla det samiska språket

Förslag

F 2.1

- Att Sametinget tar initiativ till, att tillsammans med Sameskolstyrelsen, se över samisk utbildningspolitik för att i en första etapp trygga barns och ungdomars samiska språk-utbildning.

F 2.2

- Att Sametinget tar initiativ till att en fast ordning för en framtidsinriktad vuxenutbildning för samiska behov kan etableras och med förtur för grundläggande samisk språkundervisning.
- Sametinget skall verka för att rätten till vuxenutbildning i samiska som modersmål kan tillgodose, inklusive att ett verkningsfullt studiestöd för detta införs.

F 2.3

- Att språkkampanjen särskilt skall uppmärksamma målgruppen samiskspråkiga föräldrar för information och motivation om tvåspråkighet och möjliggöra stödinsatser.

F 2.4

- Att språkkampanjen skall driva och utveckla insatser för samisktalande som saknar grundläggande skriv- och läskunskaper i samiska (alfabetisering).

F 2.5

- Att språkkampanjen skall starta de första grundläggande samiska språkundervisningarna för icke-samisktalande år 2005.

F 2.6

- Att Sametinget fortsätter med insatser för samisktalande som saknar grundläggande skriv- och läskunskaper i samiska även innan språkkampanjen startar.

F 2.7

- Att Sametinget gör en förstudie om möjligheter för en ökad förlagsverksamhet för samisk litteratur i Sverige.
- Att Sametinget gör en översyn av samisk litteratur för bedömning av eventuell nyttagivning inklusive ortografiska revideringsbehov.

- o -

Utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra och utveckla ett kulturarv; värden, traditioner, språk och kunskaper, från en generation till nästa.

Att överföra / förmedla det samiska språket handlar om inlärningsarbete; i hemmet, i skola, och övrig arrangerad utbildning, på arbetsplatser etc. samt till exempel genom medieutbud, litteraturtillgång och biblioteksanknuten verksamhet.

Genom inriktningsmålet "Alla samer skall ha rätt till sitt språk; samiska som modersmål eller samiska som senare förvärvat språk" uttalas att alla samer skall ha möjlighet att lära sig så mycket samiska att man kan hävda sig i det samiska samhället samt att man skall ha möjlighet att utveckla sin samiska. Alla samer, oavsett språklig och social bakgrund, skall kunna ges likvärdiga möjligheter att tillägna sig språket efter sina egna förutsättningar.

Likaså handlar det om att alla skall ha möjlighet att *få en god tvåspråkighet*; samiska och svenska. Mångspråkighet är en resurs, inte enbart för individen, utan även för hela det samiska samhället.

SKÄL

- *Att Sametinget tar initiativ till att tillsammans med Sameskolstyrelsen se över samisk utbildningspolitik för att i en första etapp trygga barns och ungdomars samiska språk-utbildning.*

Motioner i Sametinget:

Sametinget har efter ett flertal motioner 2003 beslutat att bl.a. ta upp följande framförda krav med Sameskolstyrelsen: ”att Sameskolstyrelsen som inrättat integrerad sameundervisning skall se till att språkundervisningen fungerar, att eleverna skall få den undervisningstid som de har rätt till i både språket och övriga integrerade ämnen m.m.” I sak framförs att tiden för många ämnen är för kort, till en del finns ingen tid. En del integreringstimmar är lagda utanför schemat etc., vilket medför att en del elever avstår från sameundervisningen.

Sametinget har konstaterat att det är av största vikt att den s.k. integreringsundervisningen fungerar på ett tillfredsställande sätt. ”Det kan därför vara nödvändigt att utreda undervisningssituationen för sameintegreringen”.

Styrelsens verksamhetsförklaring:

Sametingets styrelse har i ”Verksamhetsförklaring 2002 – 2005” tillkännagett att styrelsen tänker ta initiativ till att Sametinget beslutar om anslagsframställan för sameskolans verksamheter i stället för Sameskolstyrelsen. Tanken är att ge Sametingets folkvalda församling ett tydligare ansvar för samiska utbildningsfrågor. Samtidigt markeras Sametinget som ett organ för samiskt självbestämmande.

Tillsynsrapport från Skolverket:

Skolverket har, i tillsyn av sameskolan och Sameskolstyrelsen (2003-09-04), förutom nöjaktiga iakttagelser påpekat en rad otillfredsställande förhållanden; Trots en hög ambitionsnivå hos lärarna att ta till vara sameskolans möjligheter så uteblir till stor del effekten av ambitionerna. Sameskolstyrelsen behöver också arbeta mer aktivt för att rekrytera personal och elever till sameskolan och framför allt skapa en plattform för hela skolan vad avser samiskt perspektiv och samiska värderingar (!, *anm.*). Ett viktigt område där kvaliteten behöver förbättras är ”dokumentation, utvärdering och fördjupad diskussion om samiska som undervisningsspråk och dess fördelar och nackdelar”. Det saknas planerade gemensamma insatser för att informera om sameskolan och för att inbjuda nya elever och föräldrar. De enskilda skolorna annonserar ofta lokalt och har en informationskväll för intresserade inför höststarten. Enligt intervjuer med rektorer, lärare och föräldrar är det dock personliga kontakter som är avgörande.

Skolverket bedömer att Sameskolstyrelsen inte uppfyller författningarnas krav avseende undervisningsspråket. Man föreslår att individuella utvecklingsplaner kan vara en lämplig åtgärd för att tillgodose de flerspråkiga elevernas rätt till stöd för utveckling av modersmål och svenska. ”Intervjuade föräldrar vet inte alltid om barnet läser samiska som modersmål och svenska som andraspråk eller tvärtom”. (!, *anm.*)

För den integrerade samiska undervisningen bedömer Skolverket sammanfattningsvis att Sameskolstyrelsen inte lever upp till bestämmelsernas krav.

Ekonomistyrningsverkets rapport:

På uppdrag av Sameskolstyrelsen genomförde Ekonomistyrningsverket en översyn av sameskolans kansliorganisation (2001). Man pekar bland annat på att Sameskolstyrelsens kansli är utsatt för alltför lite förändringstryck... och ett behov av samordning med andra myndigheter och samarbetspartners...

Att språkundervisningen fungerar i sameskolan och i den integrerade samiska undervisningen och övrig modersmålsundervisning är givetvis av största vikt för en offensiv språkpolitik. Det är värt att notera att oaktat Sametingets utpekade ansvar att leda det samiska språkarbetet, så utförs det dominerande samiska språkarbetet inom Sameskolstyrelsens och den kommunala skolans arbetsfält.

En översyn av samisk utbildningspolitik bör delas upp i etapper för att inte växa sig för stor. I en första etapp föreslås därför att översynen koncentrerar sig på framför allt den samiska språkundervisningen:

- lärarförsörjning, rekrytering och kompetensutveckling av lärare, samordnad undervisning i grundskola – sameskola, ambulerande lärare(?),
- läromedelsförsörjning,
- syna brister, men också möjligheter i det offentliga regelsystemet,
- att utveckla den uppsökande verksamheten (enligt sameskolförordningen) och information om sameskolan och om samiska undervisningsinslag i det offentliga skolväsendet till ett slagkraftigt rekryteringsinstrument. Hur kan Sameskolstyrelsen och språkkampanjen samverka?
- se över villkor och möjligheter genom avtalen för den integrerade samiska undervisningen i kommunala skolor. Går det att koppla ihop avtal, skolor och kommuner till sameskolan och samiska språklagens regler om förskoleverksamhet helt eller delvis på samiska? Går det att integrera kompletterande språkcenterverksamhet i denna verksamhet och med andra huvudmän?
- möjligheter att utöka och fördjupa samarbeten med andra ”skol- och läromedelsaktörer”. Som ett exempel kan nämnas Tema Modersmål, Utbildningsradion (se framtagningen av Sámásta-kurserna/Lulesamiska för nybörjare som ett utmärkt exempel). Tanken på, hel eller delvis, samnordisk läromedelsproduktion bör prövas fullt ut.

Not 1:

Sameskolstyrelsen påtalar i sitt budgetunderlag 2004-06 ett tydligt ökat behov av fler samiska lärare till samiska förskolor, sameskolor, den integrerade samiska undervisningen och för samisk modersmålsundervisning vid kommunala skolor. Tillgången på lärare betecknas som ”obefintlig”. Behoven kan inte tillgodoses genom enbart kompetenshöjning. ”Möjligheter till lärarutbildning med samisk inriktning bör utvecklas liksom möjligheter till kompetenshöjning i samiska språket och kulturen ...”

Not 2:

Denna språkutredning har även uppmärksammat problem med rekrytering av samisktalande fritidspedagoger.

Not 3:

Sameskolstyrelsens redovisade kostnader för läromedel de senare åren är årsvis drygt 500 tkr. Språkutredningen bedömer detta som uppseendeväckande besvärande för det statliga skolväsendet. Motsvarande anslag i Norge är ca 16 gånger större. Numera används i stor utsträckning olika slags material, bildböcker, faktaböcker och skönlitteratur som produceras i Norge.

Not 4:

Enligt Sameskolstyrelsen saknas ekonomiska möjligheter till utökning av den integrerade samiska undervisningen och till ökad omfattning av redan pågående undervisning. Det finns önskemål från föräldrar om en integrerad samisk undervisning på ytterligare platser. Fem möjliga nya orter har nämnts.

Not 5:

För uppsökande verksamhet och information om sameskolan och om samiska undervisningsvägar arbetar Sameskolstyrelsen efter två linjer, lokalt och centralt. Lokalt arbetar skol-

enheterna med rekrytering av elever och marknadsföring av sameskolan. Centralt skapar man förutsättningar för en samisk utbildningsväg. Kostnaderna för denna verksamhet anges av Sameskolstyrelsen som begränsade genom utnyttjande av Internet m.m. och att det mesta sker genom befintliga tjänster. För år 2002 har som exempel endast sju tkr använts. Språkutredningen bedömer denna *lagstadgade myndighetsåtgärd* som en nyckelfaktor för att kunna nå största möjliga antal föräldrar och elever. Den möjliga elevpotentialen bör redovisas öppet och hur rekryteringen lyckas.

Skolstatistik för läsåren 1995/96 – 1999/00 (Skolverkets statistiksammanställning) visar att i Sveriges grundskolor, inklusive sameskolan, fanns i genomsnitt 496 elever/år som har samiska som modersmål. Av dessa deltog i genomsnitt 341 i samisk undervisning (69 %). För enbart övriga grundskolor (sameskolorna borttagna) har under samma tid ca 55 procent av de berättigade deltagit i modersmålsundervisningen. I genomsnitt var det 19 skolor som haft en till fyra samiskspråkiga elever utan att undervisning anordnats. Språkkampanjen bör löpande redovisa antal modersmålstalande elever och deltagandet i grundskolans och gymnasiets modersmålsundervisning.

- *Att Sametinget tar initiativ till att en fast ordning för en framtidsinriktad vuxenutbildning för samiska behov kan etableras och med förtur för grundläggande samisk språkundervisning.*
- *Sametinget skall verka för att rätten till vuxenutbildning i samiska som modersmål kan tillgodoses, inklusive att ett verkningsfullt studiestöd för detta införs.*

De hittillsvarande insatserna för alfabetisering visar på ett ökande intresse för att kunna komplettera det egna språket. Kontakter har genom åren skett med kommuner, bland annat i det sydsamiska området, för att bereda vuxna möjligheter att läsa samiska inom ramen för kunskapslyftet m.m. Inga medel för denna verksamhet har dock anvisats.

För en allmän samisk språklig revitalisering är det nödvändigt att kunna erbjuda vuxna en fast ordning för att kunna förvärva, återerövra och komplettera det samiska språket. Det behövs en eller flera långsiktiga samarbetsinstitutioner som har förmågan att utveckla och genomföra anpassade vuxenundervisningar på kvälls- och dagtid samt på spridda orter. Vidare finns behov av ett studiestödssystem som kan ge den ekonomiska trygghet som den studerande har behov av.

Samisk vuxenutbildning är i Sverige inte reglerat någonstans. Samiska är inte nämnt som något ämne inom den grundläggande vuxenutbildningen. Däremot regleras vuxenutbildning i andra språk än svenska. Detta trots att det samiska språket är hotat och att många är analfabeter i sitt eget språk. Regeringens proposition ”Vuxnas lärande” (prop. 2000/01:72) nämner inte alls samisk vuxenutbildning.

Den svenska statsmakten har - utan tvekan - ett ofrånkomligt ansvar för de samiska utbildningsmöjligheterna för såväl ungdomar som vuxna. En statlig vuxenutbildning för samiska behov bör övervägas, till exempel i regi av Sametinget. Skollagens anger bland annat att ”*Det offentliga skolväsendet för vuxna skall ge vuxna tillfälle att i enlighet med individuella önskemål komplettera sin utbildning. Härigenom skall de som erhållit minst utbildning få möjlighet att stärka sin ställning i arbetslivet och i det kulturella och politiska livet*”.

Kartläggning och konkretisering bör genomföras tillsammans med Sameskolstyrelsen och Samernas utbildningscentrum. Språkutbildningen bör prioriteras i ett första skede. Möjligheterna med modern ”utbildningsteknologi” skall vägas in. Det kan gälla såväl informations- teknologins pedagogiska möjligheter/ interaktiva läromedel som generella fördelar av distansundervisning. Det kan nämnas att Utbildningsradion och bland annat Samernas utbildnings-

centrum nu påbörjar ett nytt flermedialt projekt; nordsamiska för nybörjare i bok, radio- och internetform!

Den s.k. Samerättsutredningen (Samerätt och samiskt språk, SOU 1990:91) föreslog att det skulle föreskrivas en rätt för samer att erhålla en grundläggande undervisning i sitt språk. Förslaget avsåg samer som inte erhållit en sådan undervisning i sameskola eller genom hemspråksundervisning. Någon form av vuxenstudiestöd borde då utgå. I propositionen ”Om samerna och samisk kultur m.m.” (1992/93:32) avfärdades dock förslagen om rätt till undervisning samt en särskild samisk språklagstiftning. Ett drygt decennium senare kan konstateras att de anförda skälen till avfärdandet visat sig vara felbedömningar. Som exempel dröjde det inte länge förrän Sverige – efter internationella påtryckningar – antog lagen om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar (se kap.5). Kravet på rätt till grundundervisning i samiska språket kvarstår liksom ett verkningsfullt vuxenstudiestöd. Studiestöd är en viktig del av utbildningspolitiken och skall bidra till att de övergripande målen för statens minoritetspolitik kan nås. Resurser för sådant ändamål kan anvisas över Sametinget som statsbidrag på ett liknande sätt som anvisas för LO, TCO och Statens stöd för särskilt utbildningsstöd (Sisus). De samer som har berövats sitt språk måste få möjligheter att återerövra det.

Samernas utbildningscentrum/Samij Áhpadusguovdásj (Före detta Samernas folkhögskola) Samernas utbildningscentrum är en samisk utbildningsinstitution, organiserad som en stiftelse med Svenska Samernas Riksförbund, SameÄtnam och Jokkmokks kommun som stiftelsebildare. Idag är skolan att betrakta som privat utbildningsanordnare med statsbidrag och studiestödsberättigad. Skolan har ca 20 anställda. Vid skolan i Jokkmokk erbjuds långa kurser på ett till två år och olika kortkurser och det genomförs ca. 2 000 elevveckor per år. Även uppdragsutbildningar genomförs. Verksamheten bedrivs i egna moderna lokaler och verkstäder med elevhem för elever och gästlärare. Basutbudet består av sameslöjdlinje, samisk språk- och kulturlinje på distans samt samisk företagare/näringslinje på distans.

Samernas utbildningscentrum har under 2002 utvärderat verksamheten och utarbetat en utvecklingsplan ”Strategier för utveckling”. Man anser att *samisk* gymnasie- och vuxenutbildning i Sverige bör lyftas upp på en högre nivå än idag. Verksamheten bedöms ha goda förutsättningar att utvecklas till ett nationellt centrum för samisk gymnasie- och vuxenutbildning. För att klara denna roll krävs organisatoriska samt ekonomiska resurser, samt en klar plats i utbildningssystemet.

Samernas utbildningscentrum har nyligen uppvakttat regeringen om rätt att få ge behörighetsgivande utbildningar (inkl. rätt att utfärda betyg), utökat anslag för bl.a. distansteknik och distansutbildningar samt att Utbildningsradion får direktiv att inrätta en särskild samisk redaktion.

- *Att språkkampanjen särskilt skall uppmärksamma målgruppen samiskspråkiga föräldrar för information och motivation om tvåspråkighet och möjliggöra stödinsatser.*

För att ett språk skall bevaras och stärkas måste det överföras till nya generationer. Det är den grundläggande plattformen. En språkbytesprocess får sitt tydligaste uttryck när föräldrar väljer majoritetsspråket framför samiskan vid uppfostran av sina barn. Att samiskan inte förs vidare till nästa generation är själva kärnan i språkbytesprocessen.

Samiskspråkiga föräldrar som inte lär sina barn samiska är en stor outnyttjad resurs för att bevara och stärka samiska språket. Resultat från den Samiska språkundersökningen i Norge (år 2000) visar dock att det krävs betydande resurser (ansträngningar) av föräldrarna för att lära barnen samiska. I likhet med den nämnda undersökningen föreslås här, som ett av de viktigare verktygen för språkkampanjen, att särskilt uppmärksamma målgruppen samiskspråkiga föräldrar för information om tvåspråkighet och kunna erbjuda hjälp.

Informationen bör tala om varför det är viktigt att barnen lär sig samiska, nyttan av tvåspråkighet och om hur barnen på ett naturligt sätt kan lära sig samiska. I familjer med en samisktalande förälder ökar svårigheterna avsevärt för överföring av samiska till barnen. Språkkampanjen bör även se till lämpligt stöd och uppmuntran för dessa fall. Hjälpen kan vara stödfamiljer som finns till hands, språkcentra och språkstimulerande aktiviteter för barn och ungdom. Sameskolan och språkkampanjen kan genom uppsökande verksamhet spela en nyckelroll. Föräldrar är vidare en viktig målgrupp för barnets fortsatta språkutveckling genom val för förskola, grundskola och gymnasium. De väljer eller påverkar val av modersmålsstöd och/eller modersmålsundervisning för sina barn.

Etablering av förskolor

Det bör vara en viktig uppgift för Sametinget och Sameskolstyrelsen och språkkampanjen att verka för fortsatta etableringar av förskolor. Flera undersökningar understryker förskolans viktiga roll. Skolverkets rapport "Flera språk – fler möjligheter" (2002) sammanfattar exempelvis att språkutvecklingen är som mest intensiv under förskoleåldrarna och att det är då förutsättningarna att grundlägga en aktiv tvåspråkighet är som störst.

Kostnad: Kampanjbudget för ett kvartal 2004: 40 tkr, för år 2005: 60 tkr.

- *Att språkkampanjen skall driva och utveckla insatser för samisktalande som saknar grundläggande skriv- och läskunskaper i samiska (alfabetisering).*

Samiska skall kunna kompletteras av de som av olika skäl har brister i språket. De flesta vuxna samer har brister i sina samiska läs- och skrivkunskaper. Det stora flertalet samer har aldrig fått en komplett skolundervisning i sitt eget modersmål. Med alfabetisering menas i detta sammanhang just att befästa sitt eget språk genom att lära sig läsa och skriva. I många delar av världen betraktas alfabetiseringsinsatser som en viktig del för att utveckla demokratin. Läs- och skrivkunskaper betraktas helt normalt som en grundläggande rättighet. Bristerna i läs- och skrivförmåga är ett hinder för användning av samiska i offentliga sammanhang. En framgångsrik insats väntas öka användningen av samiska i kontakt med förvaltningsmyndigheter och domstolar. En ökad läs- och skrivförmåga vidgar också det allmänna språkbruket tack vare ökad kompetens.

Den Samiska språkundersökningen i Norge (år 2000) markerar positiva samband mellan barnens kunskaper i samiska och mellan föräldrar som också behärskar att läsa och skriva samiska.

Det visade intresset för läs- och skrivkurser är en tydlig indikation på att samer värdesätter sitt modersmål och vill få utbildning i samiska. En avgörande faktor är dock att det finns ekonomiska möjligheter för den enskilde i form av anpassat studiestöd m.m. Brist på medel för kurser och/eller avsaknad av lärare har hindrat möjligheterna att möta behoven.

Sametinget har de senaste åren, utan framgång, äskat utvidgade medel för alfabetiseringsinsatser. I regeringens budgetproposition för år 2002 skrivs allmänt att "åtgärder för revitalisering av språket bör uppmärksammas"...

Sammanlagt har, från och med år 2xxx och till och med år 2003, xx personer genomgått denna grundutbildning, varav xx personer i sydsamiska, xx i lulesamiska och xx i nordsamiska.

Insatser för att främja läs- och skrivkunskaper i samiska för samisktalande är ett av språkkampanjens viktigare inslag. Huvudmålet är att alla samisktalande som vill, skall kunna få möjligheten att komplettera/befästa sitt språk.

Den grundläggande språkundervisningen för vuxna, inklusive alfabetisering bör drivas och utvecklas genom olika insatser: ← En bra information för den enskildes ställningstagande och som rimligen når alla som kan ha behov. ↑ Att det finns ett realistiskt studiestöd och annan ekonomisk kompensation för den enskilde. → Att en mer eller mindre fast utbildningsanordnare kan anlitas för bästa kontinuitet och ständig förbättring.

Kostnader:

- *Att språkkampanjen skall starta de första grundläggande samiska språkundervisningarna för icke-samisktalande år 2005*

Språkkampanjen skall självfallet även främja möjligheterna till att kunna förvärva och återerövra samiska för icke-samisktalande. Intresset för denna grundläggande utbildning visar sig ofta med sameföreningar som pådrivande anordnare av dylika grundkurser. Dessa program bör drivas och utvecklas på motsvarande sätt som ovan ←↑→.

Även ingifta skall erbjudas möjlighet att lära sig tala, skriva och läsa på samiska.

Personal vid myndigheter inom/utom språklagens förvaltningsområden bör även inräknas i språkkampanjens målgrupper för utbildningsinsatser.

I språkkampanjens regi bedöms de första mer planerade utbildningsinsatserna för icke-samisktalande kunna starta år 2005.

Kostnader:

- *Att Sametinget gör en förstudie om möjligheter för en ökad förlagsverksamhet för samisk litteratur i Sverige.*
- *Att Sametinget gör en översyn av samisk litteratur för bedömning av eventuell nyttagivning inklusive ortografiska revideringsbehov.*

Tillgänglighet till samisk litteratur är en viktig förutsättning för förmedling/utveckling av språket och för utbildning i samiska. Det handlar om förlagsverksamhet, medieutveckling, utgivning, distribution och biblioteksutbud samt sist men inte minst finansiering och samhälleligt stöd.

Sametinget har en tjänst som bibliotekskonsulent. Konsumenten informerar om samisk litteratur och gör samisk litteratur tillgänglig. Bibliotekskonsumenten arbetar sedan mitten av år 2003 i nära samarbete med Ájtte /Svenskt same- och fjällmuseum/ och den nya arkiv- och biblioteksverksamheten Ája.

Den samiska biblioteksverksamheten skall möta många behov, från att stärka det samiska språket genom att tillhandahålla kvalitativ litteratur på samiska, till att verka som informationskälla, kunskapscentrum och förmedlare. Sametinget antog i juni 2003 en biblioteksplan för det samiska specialbiblioteket i Sverige. Biblioteksplanen visar på olika brister i stöd för samisk litteratur etc. Samtidigt belyses också behövliga insatser inom kommuner och landsting. Planen redovisar de anslagsbehov som behövs för en fullt utbyggd samisk biblioteksfunktion.

Biblioteksplanen konstaterar sammanfattningsvis att situationen för en stabil utgivning, spridning och läsning av litteratur på samiska är svår.

De flesta av förlagen finns i Norge, i Sverige inget. De senaste årens utgivning domineras av facklitteratur/läroböcker. Den produktion av litteratur och artiklar, inklusive på andra språk än samiska, som är möjliga att bibliografera i en svensk samisk bibliografi skattas till ca 300 poster per år. Distributionen av samisk litteratur är begränsad. Importen från Norge är komplicerad. Bokklubbar saknas helt. Ingen bokhandelskedja erbjuder litteratur på samiska utan

förhandsbeställning. Bibliotekstjänst söker inte aktivt efter samisk litteratur etc. Det är med andra ord svårt att möta litteratur som fysiska objekt i handeln.

Projekt av läsfrämjande karaktär riktade till läsare av samiska språk saknas helt i Sverige och har ställt de samiska läsarna vid sidan av.

Genom Statens kulturråd kanaliseras numera vissa stödinsatser för de nationella minoriteternas litteratur. Stödet har en fri struktur och bör kunna ge ett stöd till bokutgivning på samiska. Därutöver finns stöd för de nationella minoriteternas kultur och ett mindre stöd för tidskriftsproduktion.

Språkrådet har i nuvarande verksamhetsplan föreslagit att en översyn skall göras över vilka slutsålda samiska böcker som bör utges på nytt och vilka revideringar som skall göras vid eventuell nyutgivning. Man påtalar också nödvändigheten av en förbättrad distribution för ökad tillgänglighet av samisk litteratur.

Kostnader: Förstudien ca 150 – 160 tkr för ungefär tre månaders insats

Översyn av samisk litteratur ca 55 – 90 tkr

Språkstimulerande program för barn och ungdom (och för vuxna)

Olika projekt av typen ”Samisk språkstimulering”, ”Barn och ungdomars språkutveckling – intensiv muntlig språkträning i samiska” och ”Språkutveckling genom språkstimulering” har skisserats av och till. Det finns en rik bank med idéer och tankar på temat språkstimulering. Vad som nämns är ofta följande:

”Rollspel, språkläger, föräldrar och barn ihop, språkbad för hela familjer, språkbadsveckor som även ger möjlighet att knyta till sig äldres kunskaper, samtals- och berättarkvällar, konversationskurser för vuxna, att barn och ungdomar upplever att de får tillgång till något extra via samiskan, radio, tv- och videoprogram som görs av ungdomarna själva, musik- och dramaverkstäder, skapa tillfällen och miljöer där samiskan behövs för kommunikationens skull, samiska språkresor, planlagda sagostunder för små grupper, planlagda språkutflykter/-promenader för barn, möjlighet för en ungdom att vistas hos en mentor under en längre period för kunskapsöverföring, äldre personer som har samiska som modersmål bereds möjlighet att leda eller låta barn delta i aktiviteter/arbeten där det är naturligt att använda samiska som exempelvis vid köttantering, fiske, jakt, renskiljning, renslakt, hantverk, byggnation, matlagning, bärplockning, skidåkning, skogspromenader, besök hos äldre, möten och träffar... Utedagar i naturen, språkförstärkning under olika temaveckor, språknästen, språkbon... Någon säger ”att jag vill se projekt, där vi som förstår samiskan fullt ut också vågar börja prata. Vi är så många som berörs”.

Avsikten är ofta att i tillägg till skolans vanliga undervisning göra en satsning på intensiv språkträning. Språkrådet har tidigare uttalat sig för språkstimulerande program som stöd för skolornas vanliga undervisning. Detta är särskilt viktigt med tanke på att många samiska barn och ungdomar inte har språket som modersmål. Samtidigt bör utländska erfarenheter/metoder kunna prövas inom Sápmi. Samebyar och sameföreningar kan vara delaktiga parter.

- *Språkkampanjen skall aktivt stödja genomförandet av olika språkstimulerande program.*

Samhällets information om modersmålsstöd och -undervisning

Barnomsorg och skola bör informera ordentligt om modersmålsmöjligheterna i samiska. *Språkutredningen har uppmärksammat på brister i detta avseende.* Det händer att kommuner/skolor ger felaktig information. Målgrupperna förväntas ibland vara invandrare och information utformas därefter. I kap. 5 ”Med hjälp av språklagen ...” föreslås detta problem ingå som en bevakningsuppgift för den samiske språkbudsmannen.

Det är dock vårdnadshavarna som bestämmer om man vill ansöka om modersmålsstöd/undervisning. Det är inte skolans uppgift.

Medier förmedlar språket

I utredningen "Minoriteternas medier" (Presstödsnämnden, 2002) konstateras att för de flesta grupper har medier på det egna språket stor betydelse. De egna medierna har viktiga funktioner för språk, kultur, debatt, nyhetsförmedling, information och för allmänna samhällsfrågor, även då de flesta i minoritetsgruppen behärskar svenska och använder svenska medier.

Minoritetsmedier som produceras i Sverige utgör en del av den svenska demokratin. Utredningens kartläggning av de ekonomiska villkoren för minoritetsmedier i de nordiska grannländerna visar att Sverige är det enda land som saknar särskilt mediestöd för etniska och språkliga minoriteter. I Finland och Norge har presstödet stor betydelse för minoriteternas tidningar.

Massmediefrågorna berörs endast kortfattat i regeringens proposition om minoritetspolitiken (1989/99:143).

I detta handlingsprogram behandlas inte generella mediepolitiska frågeställningar.

Sametingets mediepolitiska program redogör för utbudet för den samiska allmänheten. Den samiska mediepolitiken vilar på ett fritt informationsbyte som en del i demokratin för ett samhälle som strävar efter ökat självbestämmande genom allmänna val. Det samiska folket har dock inte samma möjlighet som det svenska folket att själv påverka resurserna och mediautbudet. Nuvarande regler för det svenska presstödet är inte i helt ändamålsenliga för samisk press. Samernas kulturråd fördelar en smärre summa för mediestöd. Ett riktat och fungerande samiskt presstöd liksom en förståelse från det svenska samhället är därför nödvändigt.

Det saknas för övrigt en nyhetstidning som kan spegla och kritiskt granska det samiska samhället.

Självklar roll

Medier på samiska har en självklar roll. Därför måste det ställas krav på användning av det samiska språket i media. Samtidigt är det idag omöjligt att utveckla den samiska demokratin genom att endast använda det samiska språket, om alla skall kunna del.

I Norge ger text på samiska en högre kvot vid beräkning av samhällsstöd. Samisk journalistförening menar att ett ökat presstöd i grunden är det enda sättet för medierna att kunna främja språkbruket. För samma syfte framhåller man även behovet av egna radio- och tv-kanaler, en åsikt som tycks delas av flera.

En utveckling av text-tv och valfria undertexter i tv/DVD etc. kan bli tillskott i språkförmedlingen. Text-tv är en kanal som används i stor utsträckning av invandrare. Den *digitala tekniken* inom produktion och sändning m.m. öppnar för nya möjligheter. Ofta förespråkas nu medielösningar som vilar på samnordiska insatser. Sametinget bör bevaka den pågående utvecklingen.

I den Samiska språkundersökningen i Norge (år 2000) uttryckte majoriteten av de samisktalande att samisk undervisning i grundskolan är det språkmedel man bör satsa mest på, medan samiskspråkig TV kommer på andra plats.

Public service

Regeringen beslutar om sändningstillstånd för programföretagen i allmänhetens tjänst – Sveriges TV AB, Sveriges Radio AB och Sveriges utbildningsradio AB. Public serviceföretagen har ett stort ansvar för att sändningarna skall vara tillgängliga för alla som bor i Sverige och för att minoriteternas behov skall tillgodoses. I villkoren för sändningstillstånden

anges att programföretagen är skyldiga ”att beakta språkliga och etniska minoriteters behov. Samiska och finska skall inta en särställning”.

Presstödsnämnden (se ovan) menar att de nuvarande samiska medierna inte förmår leva upp till behoven i det samiska samhället. Genomgående har de samiska medierna små resurser för att klara sina omfattande och krävande uppgifter. Radio- och tv-redaktionerna tycks ha otillräckliga resurser i förhållande till uppdraget. Ändrade sändningstider och utökat utbud bör också övervägas för att kunna fylla den funktion man kan förvänta av public service-företagen.

Utbud av media för barn och ungdomar

Betydelsen av ett varierat och samtidsaktuellt samiskt utbud för barn och ungdomar, särskilt genom tv, framhålls av många. I konkurrensen från majoritetsspråken/engelskan befinner sig det samiska språket i ett underläge för språkförmedling när det gäller ungdomskultur.

Kritik framförs också från barn och ungdomar som menar att det som producerats hittills av litteratur och film är för ”tråkigt”.

Det behövs stora ansträngningar för att ge samiskan en plats i dessa sammanhang. Barn och ungdomar måste få se, höra och läsa samiska språket i den kultur de omges av. Att få uppleva samiskan i bruk i attraktiva filmer, musik, video, Internet, radio, magasin och för aktualiteter etc. är viktigt. Bevarande och utveckling av det samiska språket förutsätter att barn och ungdomar ges möjligheter till att få användning av sitt språk i vardagen.

Ett dagligt utbud i radio och tv på de samiska språken för yngre, som delvis finns för äldre, är en viktig språkpolitisk uppgift.

Frågan är om inte en del av samiska teaterns resurser borde gå till dubbning m.m. av attraktiva produktioner, till exempel inom nuvarande våg av action- och fantasy-produkter?

Sametinget bör verka för

- att åtminstone en tidning med mera samisk text än idag ges ut på svensk sida,
- att riktade samiska presstöd bör prioritera språkanvändning på alla språkvarieteter,
- en generösare public service-funktion i kommande sändningstillstånd som täcker barns, ungdomars och vuxnas behov i enlighet med minoritetsspråkkonventionens (=stadgan, se kap 5) högre åtagandenivåer,
- att barn och ungdomar måste få se, höra och läsa samiska språket i den kultur de omges av.

Tolk- och översättarutbildning; se kap. 5 ”Med hjälp av språklagen ...”

Studiestipendier

Kulturrådet kan avsätta medel till studiefinansiering som stimulans för t.ex. lärarutbildning och forskarutbildning i samiska språket.

Bakgrund; samiska som modersmål i skolan - en fördjupning

Till grund för samhällets stöd för modersmålsundervisning finns uppfattningen att modersmålet har stor betydelse för barnets identitet och självkänsla, att modersmålet är grunden för barnets förmåga till inläring, att barnet lär sig sitt andraspråk och andra ämnen lättare och att det är en fördel för samhället med flerspråkiga människor.

Modersmålsstöd (stöd för barns modersmålsutveckling i förskolan);

Läroplanen för förskolan reglerar detta enligt följande ”Språk och lärande hänger oupplösligt samman liksom språk och identitetsutveckling. --- Förskolan skall bidra till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att både utveckla det svenska språket och sitt modersmål”.

För undervisningen i förskoleklassen gäller *Läroplan för grundskolan, Lpo94*, där det inte står något om de olika skolämnena och således inte heller något om undervisning i eller på modersmål. Reglering av förskoleklassens modersmålsundervisning saknas även i övriga styrdokument.

Modersmålsundervisning, grundskolan

Modersmålsundervisning är ett eget ämne i grundskola och gymnasium. Bestämmelserna anges i *Grundskoleförordningen*. Undervisningen är frivillig för eleverna, men kommunen har skyldighet att erbjuda ämnet. Kommunerna är ansvariga för all modersmålsundervisning, även vid s.k. integrerad samisk undervisning i kommunal grundskola.

En samisk elev skall erbjudas modersmålsundervisning även om inte språket är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet (detsamma gäller även för ett adoptivbarn) – om eleven har grundläggande kunskaper i språket och eleven önskar få en sådan undervisning. Ett uppmärksammat fall under 2003 med tre samiska elever belyser svårigheterna med denna rättighetskrivning. Eleverna bedömdes sakna grundläggande kunskaper i samiska, varvid Skolverket gav berörd kommun rätt i att inte behöva erbjuda eleverna samiska.

Samiskundervisningen kan anordnas som språkval, elevens val, inom ramen för skolans val eller utanför timplanebunden tid (dvs som extra ämne utöver annan undervisning i skolan). De tre första valen har i timplanen ett visst antal timmar ”garanterade”. Vid undervisning utanför timplanen avgör varje kommun hur många lektioner det blir. (Jämför tidigare beskrivet villkor från Sameskolstyrelsen när avtal om integrerad samisk undervisning förekommer.) Om samiska erbjudits som språkval skall undervisning anordnas även om färre än fem elever valt samiska. Om modersmålsundervisning i samiska för en elev anordnas utanför timplanebunden tid har eleven rätt att få sådan undervisning i mer än sju läsår under sin skoltid inom det offentliga skolväsendet.

Samråd skall ske med elevens vårdnadshavare om undervisningen kommer att ske inom ramen för skolans val eller utanför timplanebunden tid.

En kommun är skyldig att anordna modersmålsundervisning i ett språk endast om det finns en lämplig lärare.

En kommun är skyldig att anordna undervisning även om endast en samisk elev önskar det.

Ämnet svenska som andra språk

Kombinationen av modersmålsundervisning och undervisning i svenska som andra språk är till för att utveckla barnens olika språk. Syftet med svenska som andra språk är att eleverna skall uppnå en funktionell behärskning av det svenska språket som är i nivå med de elever som har svenska som modersmål.

För sameskolan gäller bestämmelserna om modersmålsundervisning och undervisning i svenska som andraspråk i tillämpliga delar enligt grundskoleförordningen.

Samisk undervisning

Med samisk undervisning i den integrerade samiska grundskoleundervisningen menas ”undervisning med samiska inslag” och ”undervisning i ämnet samiska utöver den undervisning som anordnas som modersmålsundervisning i samiska”.

Modersmålsundervisning; gymnasieskolan;

Bestämmelser om modersmålsundervisning anges i *Gymnasieförordningen* där motsvarande bestämmelser finns som för grundskolan. Eleven kan fortsätta läsa sitt modersmål i gymnasiet. Modersmål kan läsas inom kursplanen som individuellt val, språkval (moderna språk) eller som utökad studiekurs utanför timplanen. Beroende på elevunderlag och resurser erbjuder kommunerna olika möjligheter.

Kursplanen för ämnet samiska (– nedkortad beskrivning, bland annat är olika mål och betygs-kriterier ej med)

För ämnet samiska finns en reviderad kursplan som numera är utformad i ett nioårsperspektiv. Den gäller från och med den 1 juli 2003. Den kan därmed tillämpas under hela grundskoletiden och skall användas även när samiska studeras som modersmål.

Ämnets syfte och roll i utbildningen

”--- För alla samebarn är samiskan av stor betydelse för den personliga och kulturella identiteten samt för den intellektuella och emotionella utvecklingen.

För elever med samiska som förstaspråk är utbildningens syfte att vidmakthålla och vidareutveckla elevernas förstaspråkliga kompetens. Utbildningen skall ge dem goda möjligheter att utveckla förmågan att tala, lyssna, se, läsa och skriva.

För de elever som är svenskspråkiga eller har begränsade kunskaper i samiska är syftet med utbildningen att de skall uppnå en funktionell behärskning av det samiska språket. Det yttersta syftet är att de skall uppnå förstaspråksnivå i samiska.

Utbildningen i ämnet skall främja elevernas utveckling till funktionellt tvåspråkiga individer och ge förutsättningar att kunna leva och verka både i det samiska samhället och i majoritetssamhället.

Kultur och språk är ouplösligt förenade med varandra. I språket finns även folkets och samhällets historia och dess kulturella identitet. Skönlitteratur, den muntliga berättartraditionen samt jojk, bild, fil och teater bär en del av kulturarvet och förmedlar kunskaper och värderingar. Genom kunskaper om den egna samiska kulturbakgrunden kan ämnet bidra till att ge eleverna möjligheter att göra jämförelser mellan olika kulturer och därmed bättre förstå sin livssituation. Ett syfte med ämnet är att vidga den interkulturella kompetensen och att öka samhörigheten med andra ursprungs- och minoritetsfolk.

Alla elever behöver beredskap att på egen hand bygga vidare på sina kunskaper efter avslutad skolgång. Ämnet syftar därför också till att eleven skall vidmakthålla och utveckla sin lust och förmåga att lära sig samiska.”

Ämnets karaktär och uppbyggnad

”Språkstudier med utgångspunkt i samisk litteratur, historia och kultur utgör ämnets kärna. Läsning, skrivande och samtal kring elevens egna erfarenheter och delaktighet i två eller flera kulturer är basen för det språkutvecklande arbetet i ämnet. Karaktäristiskt för ämnet är att språket används för att stärka identiteten och att det ingår i ett tvåspråkighetsperspektiv. ---

Samiska är ett minoritetsspråk och därmed är elevernas kontakter med språket utanför familj och skola begränsade. Eftersom det samiska skriftspråket har utvecklats sent saknas i stor utsträckning litteratur och nedskrivet källmaterial. För att åstadkomma delaktighet i den litterära traditionen och den muntliga kulturen måste därför andra möjligheter än läsning utnyttjas och tillskapas.

Med hänsyn till att spännvidden i språkbehärskning mellan eleverna är stor har kursplanen skilda mål för samiska som förstaspråk och samiska som andraspråk. Målen för samiska som förstaspråk förutsätter att eleverna redan vid skolstarten är aktivt samisktalande. Dessa elever ges möjlighet att vidareutveckla sina språkkunskaper utifrån den nivå som de befinner sig på. Utbildningen i samiska som andraspråk kan däremot starta på nybörjarnivå, men är också avsedd för elever som behärskar samiska i mindre omfattning än de som har det som modersmål. ”

Språk och litteratur

”Väsentligt för ämnet är att goda språkfärdigheter förvärvas när språket används i meningsfulla sammanhang kring ett meningsfullt innehåll. Språkförmågan utvecklas genom att aktivt arbeta med språket, dvs. att delta i samtal, berätta, redogöra inför andra, läsa och skriva för att uttrycka och tolka känslor, tankar och idéer. Genom att använda språket lär sig eleverna att behärska situationer som ställer olika språkliga krav på inlevelse, utförlighet eller formell korrekthet. Betydelsefullt inom utbildningen i samiska är att ge eleverna möjligheter att i tal och skrift uttrycka sina tankar utan alltför tidiga krav på formell korrekthet. Jämförelser mellan det samiska och svenska språket krävs för att utveckla medvetenheten om de två språkens skilda uppbyggnad och för att utveckla förmågan att urskilja strukturella drag som är unika i de båda språken.

Arbetet med språket och litteraturen skapar möjligheter för eleverna att uttrycka vad de känner och tänker. --- ”

Språk - historia - kultur

”Språk, historia och kultur är nära förbundna med varandra. De samiska eleverna är delaktiga i flera kulturer. Kultur i vid bemärkelse innebär ett komplicerat nätverk av osynliga normer, regler och

förhållningssätt. Det samiska språket är starkt präglad av samernas traditionella levnadssätt och historia. Det är rikt på ord och nyanser som rör naturen samt de traditionella näringarna duodji, jakt, fiske och renskötsel. Samiskan har även en nyansrikedom när det gäller släktskapstermer från den traditionella storfamiljens tid. I ämnet samiska ges, i samspel med andra ämnen, möjligheter att synliggöra det samiska samhällets synsätt och värderingar. Därmed ges förutsättningar att utveckla elevernas förmåga att göra jämförelser mellan den samiska kulturen och andra kulturer. Detta kan innebära jämförelser med andra ursprungsbefolkningar och minoritetsgrupper samt mellan minoritetskulturer och majoritetskulturer. Detta leder i sin tur till förståelse av olika kulturer och interkulturell kompetens. ”

- o -

Skolverket bedömer att både modersmålsstödet och modersmålsundervisningen allmänt är lågt prioriterade verksamheter (2002). Modersmålets ställning är till stor del en fråga om attityder. Det är därför viktigt att försöka ändra grundläggande synsätt i samhället och se flerspråkighet som en tillgång ...

3. Egen expertis för språkvård och språkassistans/information

FÖRSLAG

F 3.1

- Att nuvarande språkenhet inom Sametinget renodlas för expertinriktat *språkvårdsarbete* och som *utåtriktat serviceorgan* för rådgivning, information och upplysning i språkvårdsfrågor.
- Att enheten benämns *Språkvård och språkservice*.
- Att alla tre språkvarieteterna/huvuddialekterna skall betjänas.
- Att enheten underställs Sametingets styrelse för politiskt beslutsfattande.

- Enhetens uppgifter:
  - följa samiskans utveckling i tal och skrift,
  - vård av samiskan genom normering, terminologiarbete, standardisering och reglering av stavning, uttal, ordböjning och meningsbyggnad samt även att dokumentera språket
  - utveckla samiskan genom normerings- och terminologiarbete för att bland annat skapa uttryck för nya företeelser och begrepp. På sikt, säkerställa att samiska termer och uttryck kan skapas inom alla de domäner/sakområden där det samiska folket vill kunna använda samiska,
  - särskild vikt skall läggas vid att så långt som möjligt skapa största möjliga användbarhet och förståelse mellan nord-, lule- och sydsamiska inom Sverige samt med grannländernas motsvarande språkområden. Så långt det går, bör det finnas en strävan att så lika skrivtecken som möjligt kan användas mellan språkvarieteterna,
  - dokumentera och normera samiskan i form av ordböcker, ordlistor, grammatikor,
  - samarbeta med och stödja övrigt språkvårdsarbete inom Sápmi på norsk, finsk och rysk sida. Detta gäller i synnerhet resurskrävande satsningar för uppbyggnad av orddatabaser/språkbanker samt arbetsområden där harmonisering anses vara av godo. Det sistnämnda inkluderar övriga språkteknologiska insatser,
  - samarbeta med ändamålsenliga språkvårdsorgan i Sverige.

  - upprätthålla kvalificerad rådgivning; råd, anvisningar, information och upplysning. Det inkluderar insatser för största möjliga tillgänglighet/åtkomst av språkvårdsinformation för språkanvändarna,
  - förmedla tolk- och översättarhjälp åt allmänhet, myndigheter och institutioner m.fl. och

  - löpande handlägga samiska ortnamnsfrågor. Enheten representerar Sametinget i Lantmäteriverkets Ortnamnsråd.

F 3.2

- Att Sametinget inrättar ett *samiskt ortnamnsråd* som skall verka för *god samisk ortnamns-sed*. Rådet skall ha beslutsauktoritet i ortnamnsfrågor. Sametinget utser ledamöter och ersättare.
- Att Sametinget framför till Regering/Lantmäteriverket m.fl. att Sametinget skall vara beslutande/avgörande instans vad gäller samiska ortnamn.

F 3.3

- Att en tjänst som språkkonsulent med nordsamisk inriktning tillsätts under år 2004.

F 3.4

- Att Sametinget etablerar en 24-timmars *språkvårdssida*.

Inriktningsmålen **att samiska skall vara ett komplett språk och att den offentliga samiskan skall vara korrekt och välfungerande** kräver ett kvalificerat stöd. Sametinget behöver även i fortsättningen egen tillgång till resurser som riktar sig mot språket självt och dess tillämpning. Sametinget behöver stärka resurserna för de språkvårdande och språk-utvecklande uppgifterna samt för den rådgivande och upplysande funktionen. Det gäller såväl för det egna arbetet som för det samnordiska arbetet.

Skäl

- *Att nuvarande språkenhet inom Sametinget renodlas för expertinriktat språkvårdsarbete och som utåtriktat serviceorgan för rådgivning, information och upplysning i språkvårdsfrågor...*

Med *språkvård* menas här de handlingar som medvetet syftar till att förbättra språket eller hindra det från att försämrans. Språkvården riktar sig mot de etablerade varieteterna/huvuddialekterna och gäller själva språksystemet, dvs. språknormen eller tillämpningen, med andra ord, språket i bruk. Ord- och grammatikvård, tal- och textvård är exempel på inslag. Som framgår av förslaget omfattar språkvården olika typer av verksamheter. Dessa hänger på olika vis samman. Språkutvecklingsarbetet har en stor betydelse för utökning av språkbruket och att språket kan användas inom allt flera sakområden (domäner). Utveckling av ny samisk terminologi är därför väsentlig. Se kap 6 "Samarbete över Sápmi" för närmare diskussion om terminologi- och normeringsarbete samt angående orddatabaser/språkbanker.

Språkvård handlar också i hög grad om utåtriktad verksamhet. Med *språkassistans / information* menas här utåtriktad rådgivning, information och upplysning i språkvårdsfrågor för myndigheter, företag, organisationer och allmänhet, förmedling av tolkar och översättare samt allmän språkpresentation/information. Råd och regler etc. måste göras tillgängliga för språkanvändarna för att främja ett utökat och gott språkbruk.

För de renodlade expertfunktioner som här föreslås, behövs knappast ett direktstyrande organ som det nuvarande språkrådet. Den Samiska språknämnden har till delar funktionen som expertorgan med utsedda ledamöter efter bland annat sakkunskap i egen språkvarietet. Sametingets styrelse föreslås därför ta över de nämndbeslut och de principiella frågor som kan uppstå. Därmed markeras också styrelsens ledande roll för en *offensiv språkpolitik*. Genom styrelsen förenas på så sätt språkkampanj och språkvårds- och rådgivningsarbete.

Kostnader: För år 2004 enligt preliminär budget. Språkrådets kostnader avgår. Samiskt ortnamnsråd tillkommer. För insamlingsarbete m.m. för en samisk orddatabas/språkbank fordras 500 tkr enligt budgetunderlag för 2005.

Det pågår två huvudsakligen bidragsfinansierade större arbeten/projekt:

1) Projekt Samisk orddatabas med ingående projektet Samisk förvaltningsordbok; En stor del av s.k. förvaltningsord finns inte på samiska. Tillgång på sådana ord och termer anses viktig för genomförande av språkreformen (se kap.5, Med hjälp samiska språklagen ...). Materialet avses användas i en gemensam samisk orddatabas och för översättning till övriga varieteter och med tillgänglighet för alla.

2) Projekt ”Grundströms lulesamiska ordbok”: Äldre ordboksmaterial skannas till digital form och överförs (translitteras) till gällande ortografi. För lulesamiskan är arbetet viktigt eftersom det f.n. inte finns någon lulesamisk ordbok i handeln med godkänd ortografi och översättning till svenska. Fortlöpande samlas även in företrädesvis nybildade ord i en orddatabank. Orden söks i skönlitteratur, informations- och facktexter, media m.m. Ordboksmaterialet skall bli grundmaterial till en gemensam samisk orddatabas.

Ett nytt, externfinansierat, projekt ”Sydsamisk ordbok” är på väg att startas.

- *Att Sametinget inrättar ett samiskt ortnamnsråd som skall verka för god samisk ortnamns- sed. Rådet skall ha beslutsauktoritet i ortnamnsfrågor. Sametinget utser ledamöter och ersättare*

Ortnamn är en viktig del av språket. Namnen behövs för att kunna tala om platser på ett smidigt sätt. Stavningen säger något om språket. Ortnamn är också historiska källor som innehåller meddelanden om det förflutna. De fångar och bevarar tillstånd, episoder och intryck från sin tillkomsttid – ett synliggörande av samisk kultur.

Lantmäteriverket använder numera särskilt samisk ortografi vid produktion av kartorna. 1983 kom den första revideringen med den nya nordsamiska ortografin. 1988 beslöt Lantmäteriverket att införa lulesamisk ortografi på de allmänna kartorna vid nyutgivning. Andra offentliga användare, t.ex. Vägverket, med sin skyltning, är skyldiga att följa kartans namnformer. God ortnamns sed i sådana sammanhang innebär att man i valet mellan olika varianter av samiska ska följa den variant som används eller har beslutats användas på den aktuella allmänna kartan. Hänsynsparagrafen i kulturminneslagen säger vidare att svenska, samiska och finska namn ska användas sida vid sida när så är möjligt. Problemet med de samiska ortografierna fram till idag är att de samiska tecknen inte funnits som standard i statliga data-system. Namnen införs utan de särskilda samiska bokstäverna som s k ”särskilda namn” i registret.

För att normera bruket av samiska ortnamn samarbetar Sametinget med Lantmäteriverket, Svenskt ortnamns- och folkminnesarkiv, inkl. de regionala ortnamnsarkiven, Vägverket, universiteten och andra organ som representeras i Ortnamnsrådet.

Normering av samiska ortnamn har kvantitativt lyckats bra. Många nya samiska ortnamn, speciellt inom det sydsamiska området, har insamlats och granskats. I övrigt har arbetet utförts över hela sameområdet. Möjligen har granskningen gått för fort och kvaliteten har påverkats med bl.a. felaktigheter i stavning. Kritik har kommit särskilt från ume- och arjeplogsområdet angående stavning och för gränsdragningen mellan de olika ortografierna i dessa områden. Sametinget har initierat förnyad granskning.

Sametinget har inte per automatik haft sista ordet innan namn har fastställts av Lantmäteriverket. Det har rests tvivel om hur stor kunskap som de nationella arkiven har om de samiska ortnamnen. Inte så sällan uppstår olika meningar om ortnamnens stavning. Skall alltid arkivens gamla uppteckningar följas, även när traktens människor inte längre använder sådant namn för en plats eller område? En annan fråga är när det finns två varianter av namnsättning; vad skall gälla för kartor och vägskyltar?

Sametinget bör kunna vara den myndighet som slutligt avgör god samisk ortnamns sed för rekommendation till Lantmäteriverket. Ett samiskt ortnamnsråd med utsedda företrädare bör följa dessa frågor och skall i reglemente ges befogenhet att besluta i ortnamnsfrågor. Gentemot uppfattningar från andra arkiv, universitet m.fl. intressenter bör det samiska ort-

namnsrådet kunna fatta särskiljande beslut vid olika åsikter. Tanken är att rådet endast skall inkallas vid behov.

Hithörande myndigheter, institutioner m.fl. bör tillskrivas och informeras.

Enheten Språkvård och språkservice sköter löpande handläggning av de samiska ortnamnsfrågorna; dokumentation, granskning och beredning för beslut etc.

Kostnader: 13 500 kr per ledamot för en dags sammanträde inkl. resor, resdagar, traktamente, arvode och logi

➤ *Att en tjänst som språkkonsulent med nordsamisk inriktning tillsätts under år 2004.*

Detta behov har lyfts fram under ett flertal år, bl.a. i budgetunderlag och motioner i Sametinget. Det har framkommit att de lule- och sydsamiska språkkonsulenternas arbeten främjat intresset för och utvecklingen av språken.

Mot bakgrund av den föreslagna offensiva språkpolitiken förutspås en utveckling av konsulenttjänsterna. Alla får mer processinriktade och handläggande uppgifter samt att även arbeta som beställare/projektägare.

Kostnader: finansiering föreslås ske inom befintlig budget.

➤ *Att Sametinget etablerar en 24-timmars språkvårdssida.*

Språkvårdande verksamhet förutsätter utåtriktad verksamhet. För att komplettera nuvarande insatser inom detta fält föreslås en dygnet runt tillgänglighet för information och upplysningar. Upplägg kan inkludera ”vanliga frågor och svar” och hur man hittar vidare. Sametinget bör prioritera insatser för största möjliga tillgänglighet/åtkomst av språkvårdsinformation. Den närmare uppläggningsen bör förberedas under 2004 och informationsplatsen bör vara i bruk under 2005.

Kostnader: Initialt 125 tkr inklusive enhetens eget arbete (100 tkr är engångskostnad som till del även bekostar en språkkampanj-sajt). Ett första driftår beräknas till ca 25 tkr.

Angående journalistutbildning

Mediernas språk är inflytelserikt och viktigt för ett gott språkbruk.

Ett utökat utbud av samiska tidningar och radio- och tv-sändningar innebär ett större krav på rekrytering av journalister som har utbildning i det samiska språket. För många samer är det troligen en stor del av vardagsmötet med det offentligt brukade språket.

Sametinget har tidigare bistått Mitthögskolan och Lapplands Kommunalförbund i planeringen av en samisk journalistutbildning som tyvärr inte kommit till stånd.

Språkkampanjen bör verka för att mediernas språkbruk är korrekt.

4. Etablera stödjande samiska språkcentra

Förslag

F 4.1

- Att Sametinget etablerar ett samiskt språkcentra senast under år 2005

Skäl

Språkcentra kan fylla flera uppgifter inom den offensiva språkpolitiken. Det finns inga färdiga recept för språkcentra. De kan verka som lärande mötesplatser och komplettera skola och/eller hem. De kan tjäna som flerspråkiga samlingsplatser för fritidsaktiviteter etc. och i övrigt synliggöra samiskan i en nyttomiljö.

Det är troligen så att samiskan är som mest utsatt i perifera och ”språkglesa” områden där chanserna till samisk språkanvändning är få. Stödjande språkcentra kan etableras som *språknav* i områden där språket allvarligt sviktar.

Ett annat syfte är att språkcentra kan vara arenor för kunskapsöverföring mellan generationer. Äldre samer delar med sig och binder ihop kultur, traditionell kunskap och språk. Genom att se bakåt får ord och begrepp en betydelse.

Ett av språkkampanjens medel är att söka nå ut så långt som möjligt. Ett språkcenter kan vara en språklig stödjepunkt för språkkampanjens övriga aktiviteter, till exempel för uppsökande verksamhet till föräldrar, för uppmuntringsarbete och grundläggande vuxenutbildning för de som saknar samiska. I kapitel två nämns en rad konkreta uppslag under rubriken ”språkstimulerande program för barn och ungdomar (och vuxna)”. Det kan innebära nära kontakter med skola och modersmålsundervisning och integrerad samisk undervisning.

Inom språkkampanjens ram kan språkcentra vara ett hjälpande kontaktorgan för de myndigheter och organ som tar en aktiv flerspråkig service på allvar.

I de förslag som finns i kapitel fem om alternativa vägar för utvidgning samiska språklagen kan olika språkcenterlösningar inta en viktig funktion.

Ett huvudmannaskap för ett språkcenter är en öppen fråga. Den bör kunna lösas på olika sätt i samarbete mellan förslagsvis kommuner, landsting, Sameskolstyrelsen och Sametinget. I kretsen av övriga medverkande finns samebyar och sameföreningar. Bedömningen är dock att verksamheten måste vara formaliserad för att inte bli en happening. Ett språkcenter behöver bemannas för att få flyt och kontinuitet. Storumans kommun har 2003 beslutat om en förstudie för ett samiskt språkcenter.

Sametinget bör anvisa vägen genom att ta initiativ till en första etablering av ett språkcenter år 2005.

Kostnader: 625 tkr för en anställd helår (löner, lokaler, resor, administration)

5. Med hjälp av språklagen ...

FÖRSLAG

F 5.1

- Att inrätta en samisk språkbudsman senast under 2005.

F 5.2

- Att Sametinget framför kravet att förvaltningsområdet för samiska i en första etapp utvidgas till att även omfatta delar av det sydsamiska området.

F 5.3

- Att Sametinget tar initiativ till att det inrättas en arbetsgrupp för att i övrigt finna stegvisa, del-, eller samverkanslösningar för att utvidga lagens förvaltningsområden för samiska språket.

F 5.4

- Att kartlägga vilka lagar, förordningar och föreskrifter och övrig myndighetstext som bör översättas till samiska.

F 5.5

- Att verka för en ökad användning av samiska språket i bl.a. samiska institutioner och organisationer.

F 5.6

- Att Sametinget initierar en översyn av den samiska språklagen m.m. med kravet att samiska språket skall betraktas som likvärdigt med det svenska språket i hela det samiska området och med en officiell ställning i hela det samiska området oavsett vad som pekas ut som samiska förvaltningsområden eller inte.
- Samtidigt skall övriga krav på tillrättalägganden av brister i språklagen, dess tillämpning och i det språkpolitiska ansvaret poängteras.

F 5.7

- Att Sametinget tillskriver berörda myndigheter att samiska s.k. postnummerorter införs.

Skäl

- *Att inrätta en samisk språkbudsman senast under 2005.*

Svenska och samiska myndigheters användning av samiska ger signaler om vilken status det samiska språket har. Detsamma gäller skolväsendets hållning till samisk modersmålsundervisning. Det gäller överlag den praktiska omsättningen av lagar och förordningar i verkligheten som t.ex. vägskyllning och konsumentinformation. På så sätt skvallrar hållningen till samiska språket om inställningen till samisk kultur i största allmänhet.

Det finns starka skäl att inrätta ett tillsynsorgan som har en assisterande funktion – *en samisk språkbudsman*.

Det faller sig naturligt att Sametinget tar initiativ till en sådan funktion. Sveriges riksdag har beslutat om Sametinget som en särskild myndighet för överblick över de samiska frågorna

och som ett instrument för främjandet av den samiska kulturens utveckling. En av huvuduppgifterna är ansvaret att leda det samiska språkarbetet. Under den gångna verksamhetsperioden har sannolikt Sametinget jämte Sameskolstyrelsen fått den bästa överblicken över situationen.

Tillämpningen av den samiska språklagen visar behov av uppföljande kontroller av myndigheternas ansträngningar. Till exempel hur informerar man om rätten att framföra sitt ärende på samiska? Detsamma gäller kommunal information om rättigheter till modersmålsstöd och modersmålsundervisning i samiska. Det händer att kommuner/skolor ger felaktig information och slarvar ifrån sig själva undervisningen.

En samisk språkombudsman skulle här och i liknande fall kunna spela en aktiv roll att bistå myndigheter och kommuner m.fl. med rådgivning. ”Råd och anvisningar” skulle kunna utarbetas. Språkombudsmannen bör också genom besök och intervjuer kartlägga olika förhållanden. Vidare bör språkombudsmannen vara en part för den samiska allmänheten och bistå vid klagomål och när problem uppstår och vara en hjälpare i systemet. Den samiska befolkningen har ju hunnit vänja sig vid att samiskan inte är ett funktionellt språk i olika offentliga och privata sammanhang.

Tanken är vidare att språkombudsmannen skall vara ett stöd för de uppsökande, attitydförändrande och motiverande verksamheterna enligt andra förslag i handlingsprogrammet. Som en tänkbar arbetsuppgift kan också nämnas att verka för att samiskan synliggörs i det offentliga rummet.

Kostnader: Helår med omkostnader, resor och administration 625 tkr.

- *Att Sametinget framför kravet förvaltningsområdet för samiska i en första etapp utvidgas till att även omfatta delar av det sydsamiska området.*
- *Att Sametinget tar initiativ till att det inrättas en arbetsgrupp för att i övrigt finna stegvisa, del-, eller samverkanslösningar för att utvidga lagens förvaltningsområden för samiska språket.*

Den optimala situationen är naturligtvis att samiska språklagen skall gälla för hela det samiska bosättningsområdet. Mot bakgrund av de initiala svårigheter som nuvarande system har, kan andra tankegångar prövas;

- Stegvisa lösningar: Förvaltningsområdet skall i en första utvidgning omfatta en eller flera kommuner inom det sydsamiska området.

- Dellösningar: Lagens krav om att erbjuda förskoleverksamhet och äldreomsorg helt eller delvis på samiska, skall gälla inom hela samiska bosättningsområdet eller för vissa ytterligare kommuner.

- Samverkanslösningar med olika innehåll: En gruppering av angränsande kommuner skulle kunna gå samman för att uppfylla lagens krav, helt eller delvis. Sametinget och Sameskolstyrelsen m.fl. kan innefattas i sådana lösningar. Med ett utvidgat synsätt kan avtalen angående integrerad sameundervisning utvecklas för andra språkfrämjande insatser, t.ex. uppbyggnad i gemensam regi av samiska eller mångkulturella språkcentra. Läns- och landstingsorgan kan givetvis inbegripas.

En arbetsgrupp för att gå vidare med ”nya lösningar” bör ledas av Regeringskansliet.

Anspråken på en utvidgning av förvaltningsområdet att även omfatta det sydsamiska språket har en stark förankring. Det sydsamiska språket saknar för närvarande ett eget förvaltningsområde. I den utredning som länsstyrelsen genomfört angående en eventuell utvidgning har det inte framkommit några skäl som talar emot (se längre fram). Sametinget har tidigare i samband med remissvar på minoritetsspråkkommitténs utredning ”Steg mot en minoritetspolitik” ansett att ”en försöksverksamhet med rätt att använda samiska bör genomföras i Storumans, Krokoms och Strömsunds kommuner”.

- *Att kartlägga vilka lagar, förordningar och föreskrifter och övrig myndighetstext som bör översättas till samiska.*

Lagar och föreskrifter av särskilt intresse för den samiska befolkningen bör översättas till samiska. Centrala myndigheter bör ha sådana rutiner att nya lagar och förordningar löpande översätts till samiska. Det bör självfallet också gälla konsumentinformation och valinformation etc. Sametinget gör en första kartläggning över det omedelbara behovet. Detta överlämnas sedan till statsmakten för åtgärder.

Redan för drygt ett decennium sedan föreslog Samerättsutredningen att statliga myndigheters föreskrifter, allmänna råd och information i övrigt som huvudsakligen riktar sig till samer skall översättas till samiska.

- *Att verka för en ökad användning av samiska språket i bl.a. samiska institutioner och organisationer.*

Sametinget har i senare års regleringsbrev fått som mål att verka för en utbredd användning av samiska språket enligt rubrik.

Vid Sametinget erbjuds personalen ökade möjligheter till kompetenshöjning i samiska. Tvåspråkighet i samiska och svenska är meriterande vid anställning av personal. Kunskaper i samiska ges särskilt värde vid lönesättning. Sametingets personal skall använda samiska i sin kontakt med allmänheten. Tolkning sker vid Sametingets plenum-möten. Handlingar för flera organ skrivs på nordsamiska och svenska. Mötesspråken är i regel en blandning av samiska varieteter och svenska. Viss översättning sker av lagar och bestämmelser som berör Sametinget, liksom annonser, blanketter etc.

Enligt sameskolförordningen får Sameskolstyrelsen föreskriva att insikt i samiska ger företräde till anställning som lärare vid sameskolan. Sameskolstyrelsen erbjuder för övrigt personalen utökade möjligheter till kompetenshöjning i samiska.

Däremot har Sametinget haft mindre möjligheter att påverka andra myndigheters, institutioners och organisationers användning av samiska. Sametinget saknar mandat för frågan. Språklagen innefattar formellt inte institutioner och organisationer m.fl. liknande organ. I enlighet med språkkampanjens motiverande och attitydförändrande arbete bör Sametinget kontinuerligt verka för en ökad samisk språkanvändning.

- *Att Sametinget fördjupar kraven på en översyn av den samiska språklagen m.m. att samiska språket skall betraktas som likvärdigt med det svenska språket i hela det samiska området och med en officiell ställning i hela det samiska området, oavsett vad som pekats ut som samiska förvaltningsområden eller inte. Samtidigt skall övriga krav på tillrättalägganden av brister i språklagen, dess tillämpning och i det språkpolitiska ansvaret poängteras.*

Ett officiellt språk och likvärdigt språk bredvid svenska

Ratificeringen av Europarådets ramkonvention om skydd av nationella minoriteter och språkstadga samt den nya språklagstiftningen har gett samiska status som officiellt språk samt ett erkännande. Det är ett symboliskt genombrott av stort värde.

Vad betyder det i praktiken? Skydd för språket i endast fyra förvaltningsområden? Men inte lika officiellt utanför dessa områden? Har en sydsame ett mindre behov av äldreomsorg på samiska? Kan samiska vara officiellt i Stenträsk men inte i Gäddede?

Att samiskan skall vara ett samhällsbärande språk enligt inriktningsmålen inkluderar att det skall kunna inta en ställning som officiellt språk för hela det samiska samhället jämsides med svenska språket. Ett erkännande måste följas upp med praktik; användning av samiska i

offentliga sammanhang bidrar till att språkets anseende höjs. Främjandet av samiska är beroende av statushöjande yttringar.

Samiskan existerar från en tid långt innan svenska ord kunde höras i ”denna vidsträckta landsdel”. Samiska skall betraktas som ett med svenskan *likvärdigt språk i hela Sápmi*. Det betyder att svenska och samiska skall kunna existera sida vid sida i ett tvåspråkigt sammanhang. Ett språks öde speglar på sätt och vis dess folks villkor. Det gäller t.ex. när en etnisk grupp integreras i ett större samhälle eller när omgivningen inte tillåter att dess språk används i alla sammanhang. Bland annat har det samiska folket till delar berövats rätten till sitt eget språk genom olika stadgor som föreskrivit att undervisningsspråket skall vara svenska etc. Det går inte att blunda för den försvenskningsspolitik som pågått.

Etiketten minoritets- och landsdelsspråk är till del missvisande. Den folkrättsliga ställningen sträcker sig utöver detta på grund av samernas ställning som urbefolkning. Däri ligger nu allt mer erkända ståndpunkter om *rätten till kulturell autonomi*. Det vill säga att i alla sammanhang ha rätten att hävda egen kultur och dess uttryck och att själv få avgöra egna angelägenheter. (senast framfört i Sametingsutredningen, SOU 2002:77). Den samiska ”landsdelen” sträcker sig också över nationsgränsen med ett språk över gränserna. Det innebär i sig en potential för att främja samiskan. Samtidigt innebär det också krav på lika ställning för samiskan över gränserna. Den norska Sameloven jämställer uttryckligen samiska och norska som *likvärdiga språk!*

Den nuvarande samiska språklagen underlättar dock samarbetet över nationsgränserna eftersom förutsättningarna i övrigt blivit mer likartade.

Dessa synpunkter angående samiskans ställning kan uppfattas som obegripliga och oberättigade i många ögon, särskilt som flertalet samer begriper svenska. Därför betonas än en gång att språk är så mycket mer.

Ekonomiska resurser

Erkännandet av samiska som ett nationellt minoritetsspråk innebär att statens ansvar har ökat för att tillhandahålla nödvändiga ekonomiska resurser för att bevara, utveckla och främja samiska språket.

Det är, som framgått tidigare, knappast rimligt att Sametinget skall behöva söka externfinansierade bidrag för sina lagstadgade språkuppgifter. Sametinget har inte heller i samband med införandet av den samiska språklagstiftningen tilldelats extra resurser för att kunna möta reformarbetet.

Särskilt anmärkningsvärt är statens dåliga kontroll över de extra bidrag som delas ut till berörda kommuner m.fl. i förvaltningsområdena som stöd för genomförandet av språkreformen. Sametinget bör kräva en noggrann uppföljning av dessa medel (6-7 milj kr årligen) så att de på bästa sätt gynnar samiska, finska och meänkieli. I nedanstående synpunkter på ett samlat ansvar ingår en mer samordnad syn på statens anslag för språkarbetet. Motivet är att kunna få bättre effekter av anslagna medel.

Brister i lag och tillämpning

Språklagen har inte i nämnvärd grad lett till aktivt bruk av samiska i kontakter med myndigheter eller inom institutioner och organisationer.

Av de utvärderingar som gjorts framkommer behov av att höja ambitionerna och att få en mer seriös uppföljning av lag och tillämpning.

De flesta myndigheter saknar helt personal med kunskaper i samiska. Tvåspråkighet i samiska och svenska har hittills sällan efterfrågats vid rekrytering av personal hos myndigheter och organisationer. *Detta förhållande behöver justeras så att samiska kunskaper blir meriterande.*

Samiska språklagen motsvarar i stort sett den 3:e s.k. åtagandenivån i den Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk. Högre nivåer ställer krav på språkkunskaper och kan få till följd att en regel införs som gör att myndigheterna och organisationerna utöver andra kunskapskrav, skall beakta tvåspråkighet i samiska och svenska som en särskild merit vid anställning av personal.

Det bör också uppmärksammas på vilket sätt myndigheter uppmuntrar/informerar samisktalande att använda sitt språk. Eventuellt behövs föreskrift om detta.

Fram till idag har de mesta ärendena/kontakterna varit muntliga. Regler för utökad skriftlig kontakt behöver stramas upp. Officiell användning av ett språk kräver naturligtvis att ett skriftspråk kan användas!

I ett övergångsskede kan det accepteras att språklagen har bristande efterlevnad. I förlängningen skall naturligtvis normala krav gälla enligt förvaltningslagen. De som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen skall i sin verksamhet använda klar och begriplig svenska och samiska. Det visar sig också att det uppstår en fördröjd ärendehantering genom att det bara finns speciella tider för den samisktalande, tolk skall tillkallas m.m.

- En förhöjd ambitionsnivå för myndigheternas språkförmåga och uppmuntran/information är betydelsefulla krav.

Det språkpolitiska ansvaret

Det saknas i sin helhet en tydlig och samlad svensk samepolitik. Sametinget bör som ett delkrav yrka på ett sammanhållet ansvar för *det samiska språket* med början inom Regeringskansliet. Idag omfattar politikområdet "samepolitik" Sametinget, rennärings-, Sameskolstyrelsen och stödet till det samiska språket m.m. Sametinget och rennärings- är samlat på Jordbruksdepartementet. Sameskolstyrelsen handhas av Utbildningsdepartementet. Politikområdet minoritetspolitik är samlat på Justitiedepartementet och omfattar frågor om skydd och stöd för de nationella minoriteterna och minoritetsspråken. Kulturpolitiken, inklusive Statens kulturråd finns på Kulturdepartementet osv. Sametinget och Sameskolstyrelsen har icke samordnade regleringar för att främja det samiska språket. Länsstyrelsen i Norrbottens län ansvarar för åtgärder för de nationella minoriteterna genom statsbidrag till kommuner och landsting och regionala uppföljningsinsatser. Modersmålsutbildningen ...

Synliggörandet av samiska språket, postnummerorter som pilotexempel

Man skall kunna möta och använda språket i sina vardagsbestyr, på skyltar som talar om var man är, på kommunala anslagstavlor, kartor, val i telefonväxlarnas automatsvar, offentlig information i telefonkatalogerna osv. Sådan typ av språkanvändning ger legitimitet för samiskan som officiellt språk.

Myndigheter m.fl. bör uppmärksammas om sin skyltning. Ett exempel är Vägverkets samiska vägs skyltning som går för långsamt. Naturvårdsverket och dess ledmarkeringar och informationsskyltar är andra exempel.

Myndigheternas officiella dokument, brevpapper m.m. bör innehålla text på samiska och jämte benämningen "Kommunalkontoret" bör den samiska benämningen stå.

Språkkampanjen skall verka för ett utvidgat bruk av samiskan i offentlig miljö och nyttosammanhang.

Postnummerorter:

Krav: att Sametinget tillskriver berörda myndigheter att samiska s.k. postnummerorter införs.

Finns det samiska ortnamnet som ett godkänt namn bör det rimligen fungera för adressering.

Bakgrund; lag, utvärderingar, ev. utvidgning av förvaltningsområdet

Rätt att använda samiska; vad lagen säger

I december 1999 antog riksdagen regeringens förslag i propositionen Nationella minoriteter i Sverige (1998/99:143).

Till följd av riksdagens beslut har Sverige i februari år 2000 ratificerat *Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter* och *Den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk*. Besluten innebar bl.a. att samer erkändes som en nationell minoritet och samiska som ett nationellt minoritetsspråk. I anslutning till riksdagens beslut har bl.a. *Lag om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar (1999:1175)* tillkommit - ”samiska språklagen”. Den trädde i kraft den 1 april 2000.

Samiska vid myndighetskontakt

De nya språklagen innebär att enskilda ges rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar i de geografiska områden där språken har använts av hävd och fortfarande används i tillräcklig utsträckning. Rätten gäller hos statliga förvaltningsmyndigheter (exempelvis länsstyrelse, åklagar-, polis- och skattemyndighet och arbetsförmedling), landstingskommunala och kommunala förvaltningsmyndigheter samt tingsrätt, länsrätt m.fl. med domkrets som helt eller delvis omfattar förvaltningsområdet.

För samiska omfattar ”förvaltningsområdet” Arjeplogs, Gällivare, Jokkmokks och Kiruna kommuner. Den enskilde har rätt att, oavsett om han eller hon behärskar svenska, använda samiska vid sina muntliga eller skriftliga kontakter med förvaltningsmyndigheterna i ärenden som avser myndighetsutövning i förhållandena till honom eller henne. Myndigheten ska ge muntliga svar på samiska. Ett skriftligt beslut i ett sådant ärende skall ha en upplysning på samiska om att beslutet kan översättas muntligt till samiska på begäran. Myndigheten skall även i övrigt sträva efter att bemöta samisktalande på samiska. Den enskilde har rätt att tala samiska vid muntlig förhandling inför domstol och i högre instans vid överklagande. Den enskilde ska även ha rätt att ge in skriftliga handlingar på samiska.

Förskoleverksamhet

Lagen innebär också att ”förvaltningskommunerna” enl. ovan ska ge föräldrar möjlighet att placera sina barn i förskoleverksamhet, där hela eller delar av verksamheten bedrivs på samiska.

Förskoleverksamhet på det egna språket är mycket viktig för samiskans bevarande eftersom språkinläringen är intensivast under åren före skolstarten.

Äldreomsorg

Enligt lagen ska förvaltningskommunerna även erbjuda äldreomsorg, där hela eller delar av verksamheten bedrivs på samiska. När det gäller omsorgen om äldre är dessa ofta de starkaste språkbärarna och bärare av kultur och traditioner. Det är därför viktigt att de äldre som använder samiska kan fortsätta att göra detta. Dessutom är modersmålet viktigt eftersom äldre kan förlora kunskaperna i det sist inlärd språket, men behåller kunskaperna i det först inlärd språket.

Av förarbetena till lagen framgår att den enskilde kan välja nord-, lule- eller sydsamiska i sin kontakter med myndigheterna.

Arbetsgrupp vid Länsstyrelsen i Norrbottens län

För att kunna värdera effekterna av de nya lagarna och övriga åtgärder som vidtagits till stöd för samiska, finska och meänkieli har regeringen gett Länsstyrelsen i Norrbottens län i uppdrag att tillsätta en arbetsgrupp som ska följa de regionala insatserna. Som nämnts ingår en representant för Sametinget i gruppen. Länsstyrelsen ska redovisa effekterna av de regionala insatserna till Kulturdepartementet. Länsstyrelsen har också fått i uppgift att fördela de medel som regeringen avsatt till kommuner och landstinget i Norrbottens län med anledning av minoritetsspråklagstiftningen. En särskild förordning har utfärdats om principerna för fördelningen av detta statsbidrag.

Utvärdering 1

Länsstyrelsen i Norrbottens län genomförde en första utvärdering under år 2000. Enkäter skickades ut ungefär ett halvår efter lagens ikraftträdande. Huvudsyftet var dock främst att undersöka förhållandena före ikraftträdandet.

Få myndigheter redovisade någon förändring av antalet kontakter på något av minoritetsspråken. För samiskans del hade dock antalet kontakter gentemot Arjeplogs kommun ökat märkbart. Mycket få myndigheter hade personal med kunskaper i samiska.

Man konstaterade bl a. följande: - Minoritetsspråket är ett vardagsspråk som den enskilde använder i känd miljö och i kontakter med personer som han/hon känner till och vet har kunskap i det egna språket. – Kontakter med regionala myndigheter sker huvudsakligen skriftligt medan en relativt större andel av de lokala myndighetskontakterna sker muntligt. Bland minoritetsgrupperna finns många som idag har otillräckliga kunskaper i att skriva på sitt modersmål. (se motiv för alfabetisering, *anm.*). Vidare konstateras att den psykologiska faktorn inte ska underskattas. Den person som i årtal använt svenska i kontakterna kan känna tveksamhet inför att tala sitt modersmål med den myndighet som han/hon tidigare haft kontakt med på svenska.

Det kunde konstateras att ingen domstol hade informerat allmänheten om möjligheten att använda samiska i mål eller ärende.

Utvärdering 2

I skriften "Myndighetsspråk och myndighetskontakt" av Lars Elenius och Stefan Ekenberg (2002) undersöks framför allt vilka faktorer som på individnivå påverkar språkanvändningen.

- I sista hand är det på det individuella planet som språkanvändningen sker. Det är individen som bestämmer vilket språk hon använder sig av i olika situationer.

Det framkom att det i sig finns stora brister i myndigheternas kompetens att hantera ärenden på minoritetsspråken, liksom i information till språkanvändarna om språklagarna. De största problemen har dock att göra med attityder och värderingar om språkanvändningen i kontakten mellan myndighetspersoner och språkanvändare. Grovt återgivet handlar det om att båda kan svenska och vet om det, ovana, blygsel eller skamkänslor, ovilja eller tröghet från myndigheterna, bekvämare att använda svenska, oförmåga att uttrycka sig i skrift, inga ekonomiska incitament för anställda att behärska minoritetsspråket. Den enskilde medborgaren har svårt att urskilja vilken del av den offentliga verksamheten som lagstiftningen kan tillämpas på.

Författarnas bedömning är "att det finns behov av en mer samlad insats, som berör fler språkdomäner än bara myndighetskontakten, ifall minoritetsspråken skall få det stöd de behöver för att användas. --- För att lagarna skall få en allmän acceptans krävs att en sådan samlad insats riktar sig mot majoritetsbefolkningen likväl som de nationella minoriteterna."

Sametingets preliminära uppföljning (enligt årsredovisningar och budgetunderlag)

Sametingets egen uppföljning av hur intentionerna i den samiska språklagen har förverkligats, visar brist på tolkar, funktionella språktester och utbildnings- och fortbildningsmöjligheter för tolkar och översättare. Samiskan har ej uppfattats som meriterande vid tillsättning av tjänster. Fördröjda ärendehanteringar hos myndigheterna har noterats. Det finns observationer som tyder på att man inte heller förstått skillnaderna mellan nord-, lule- och sydsamiska, utan mer sett samiska som ett språk. Sametinget har i samband med införandet av språklagen bistått myndigheter med råd och förslag. Bland annat för att säkerställa rättssäkerheten.

Utvidgat samiskt förvaltningsområde

Länsstyrelsen har också fått i uppdrag av regeringen att utreda konsekvenserna av en eventuell utvidgning av förvaltningsområdet för samiska så att det även omfattar några kommuner inom de södra delarna av det traditionella samiska språkområdet. Utredningen blev färdig i juni 2003.

"En utvidgning av det samiska förvaltningsområdet till någon enstaka kommun omgiven av kommuner som inte omfattas av det samiska förvaltningsområdet kan förstärka den osäkerhet som redan finns idag. Det finns därför anledning överväga om en eventuell utvidgning --- bör ske till kommuner som gränsar till varandra.."

I undersökningen framkommer inga konsekvenser som skulle kunna utesluta en utvidgning av förvaltningsområdet för samiska till de södra delarna.

6. Samarbete över Sápmi

FÖRSLAG

F 6.1

- Att Sametinget uttalar att fokusera sitt stöd för det samnordiska språkvårds- och språkutvecklingsarbetet till *konkreta* insatser
  - för skapandet av gemensam samisk terminologi,
  - för harmonisering av språknormer,
  - för uppbyggandet av en gemensam orddatabas (språkbank, ...),
  - inom övrig språkteknologi ochatt dessa uppgifter skall gälla för alla språkvarieteter och med minsta möjliga byråkratiska överhäng.

F 6.2

- Att uppdra till Sametingets styrelse att, via Samiskt Parlamentariskt Råd, utarbeta och framlägga samnordiska språkståndpunkter till den nordiska samekonventionens språkartikel.
- Att uppdra till Sametingets styrelse att, via Samiskt Parlamentariskt Råd, framföra krav på att samiska språket införs i konventionen om socialt bistånd och sociala tjänster.

Sametinget har förbundit sig att delta i och delfinansiera det gemensamma samiska språkvårds- och språkutvecklingsarbetet i Sápmi. Det sker tillsammans med sametingen i Finland, Norge och med ryska samer genom Samiskt Parlamentariskt Råd / Samisk språknämnd. (se kap. D "Sametinget leder det samiska språkarbetet")

Beredning och genomförande av gemensamma projekt är av stor vikt för utnyttjandet av samlade resurser vid sametingen och i samhället (kostnadseffektivitet).

Skäl

- *Att Sametinget uttalar att fokusera sitt stöd för det gemensamma samnordiska språkvårds- och språkutvecklingsarbetet till skapandet av gemensam terminologi, harmonisering av språknormer, uppbyggandet av en gemensam orddatabas, insatser inom språkteknologin och att dessa uppgifter skall gälla för alla språkvarieteter och med minsta möjliga byråkratiska överhäng.*

Sametinget har, i årsredovisningar och budgetunderlag/-äskanden, lyft fram viktiga frågor för det samnordiska arbetet – dock inte på ett samlat sätt. Det handlar i första hand om *en gemensam terminologi över riksgränserna och harmonisering av språknormer*. Därutöver anges uppbyggandet av en samnordisk *samisk orddatabas (orddatabank/ språkbank /språkdatabank)* och dokumentationsbaser med textbanker.

Det finns inte skäl att ändra bedömningen. Att även *arbeta med språkteknologiska insatser* (insatser för det samiska språket i övrig databehandling m.m.) bör mot bakgrund av aktuell utveckling läggas till.

Terminologi- och normeringsarbetet; - en grundbult för utveckling av samiskan

Om samiskan skall vara ett komplett och samhällsbärande språk måste den gå att använda inom alla de områden där vi vill kunna göra det. En förutsättning är att det finns samiska ord

och benämningar att använda.

För att klara nya språkliga ämnesområden, begrepp och företeelser, fordras en säkrad kontinuerlig *språkutveckling*. Språkvårdens arbete med språklig standardisering – koordinering, insamling och granskning av ord och termer - är en nödvändig del av arbetet med en orddatabas och inom språkteknologin. Ett skäl för terminologi- och harmoniseringsarbetet är att styra utvecklingen så att inte samiskan förändras åt olika håll på grund av respektive majoritetsspråks påverkan.

Samnordisk samisk orddatabas (orddatabank/ språkbank /språkdatabank):

Arbetet med att bygga upp en gemensam samisk orddatabas bör ges hög prioritet. Godkända ord skall vara lätt åtkomliga för språkanvändarna. Det skall vara gratis att låna på språkbanken. En fungerande samisk orddatabas är också en förutsättning för utveckling av språkteknologin (t.ex. språkstödsverktyg). Språkteknologin är i hög grad beroende av tillgången på stora mängder språkdata. En orddatabas kan ges funktionen av en portal för samiska språkresurser. Ett typiskt fall kan vara en termbank som exempelvis samisk förvaltningsordbok. Att säkerställa att samiska ord och uttryck skapas och finns tillgängliga är ett av de viktigare inslagen för att nå inriktningsmålen för en offensiv språkpolitik.

Det är väsentligt att det centrala samnordiska språkarbetet är konkret och att resurserna koordineras till insatser som är särskilt resurskrävande och där tidsvinster kan nås samt där enad styrka behövs för att påverka statsmakterna.

Sametingets språkvårds- och språkutvecklingsarbete och språkkampanjen förväntas ha en löpande fördjupad kontakt med Samisk språknämnd och med ledamöterna från svensksamisk sida för största möjliga överblick, styrning och fördelning. Tyngre ärenden skall vara väl avstämda och får inte bidra till splittring av resurser.

I detta handlingsprogram har inte forskningsfrågor för det samiska språket bedömts. Den Samiska språknämnden har annars i sin instruktion att främja samisk språkforskning.

Språkteknologi för samiska; stöd i databehandling och telekom

Med språkteknologi menar man hantering av mänskligt språk med informationsteknologi, IT. Det svenska politiska målet på IT-området är ”ett informationssamhälle för alla”. Språkteknologi anses vara ett sammansatt område som bygger på många olika sorters kunskap. En framgångsrik samisk språkteknologi kräver att den är utvecklad utifrån kunskaper om det samiska språket och dess användning. Dessutom krävs att språkteknologiska hjälpmedel *görs allmänt tillgängliga*.

I en värld där många små språk slåss för sin existens är tillgång till modernt IT-stöd en förutsättning för överlevnad. Utvecklingen av språkteknologin har en central roll för samiskan, en offensiv språkpolitik och inte minst för rättstryggheten. Språklagstiftningen i Sverige anger exempelvis även att man skall kunna använda samiska språket i kontakt med myndigheter. En allmän åsikt om språkteknologi som sådan och dess tillgänglighet är att den behövs för utveckling av demokratin.

IT öppnar för nya utvecklingsmöjligheter för samiska språket

Möjligheterna att sprida och ta emot information blir större, att helt enkelt nå fler med språkliga budskap. Vi får nya redskap för språklig normering och standardisering såsom tillgängliga orddatabaser, lexikala resurser och förhoppningsvis samiska språkstödsfunktioner för t.ex. stavnings-, grammatik- och stilkontroll. Språkstödsfunktionerna behöver godkända samiska orddatabaser.

Stora förhoppningar knyts också till datorstödd språkinlärning, dvs. språkläromedel med vars hjälp man kan träna att skriva, tala samt grammatik och ordförråd. Kombinerat med distansundervisning, studior etc. kan samisk språkundervisning spridas över landet. Talsyntes nämns som en utvecklingslinje.

IT-strategi

Sametinget har vid plenum i Lycksele, oktober 2003, beslutat att utarbeta en IT-strategi och uppdragit till Sametingets styrelse att i samråd med Samiskt Parlamentariskt Råd formulera en IT-strategi.

Anm.: uppdraget avser inte specifikt IT och samiska språket.

Gemensamma standardiserade lösningar krävs

De flesta programvaror i datasammanhang ger inte möjlighet att skriva de (specifikt) samiska bokstäverna. För det samiska språkbruket medför det tekniska svårigheter att skriva, läsa, spara och överföra elektronisk information på samiska. Allvaret i denna situation understryks av den accelererande utvecklingen av ny teknik för privat och offentlig kommunikation, t.ex. Internet, mobiltelefoni, CD, SMS, ja för all maskinskriven text.

Eftersom det finns fem samiska språk (nord-, lule-, syd-, skolt- och enaresamiska) som används på olika sätt i Norge, Sverige och Finland, finns det nio olika språksituationer med sammanlagt femton bokstäver som skiljer sig från de övriga nordiska.

Sametinget arbetar nu genom Samiskt Parlamentariskt råd för att få till stånd en enhetlig lösning där de samiska bokstäverna stöds i själva operativsystemen. Då behövs inte särskilda teckensnitt för att skriva samisk text. Man väljer samiska som teckentabell direkt i operativsystemet på samma sätt som man väljer till exempel svenska. Sändar- och mottagarutrustningar ”talar samma språk”. En nödvändig samnordisk samisk kravspecifikation har tagits fram. Efter ett intensivt förarbete tillsammans med de nordiska ländernas regeringskanslier och ansvariga sameministrar m.fl. har dataindustrin uppmanats att införa stödfunktioner för samiska i sina produkter.

Det kan noteras att dataindustrin nu har påbörjat arbetet med att införa stöd för samiska språk i sina produkter. Dataindustrin har därmed på ett föredömligt sätt hört sammat ministrarnas och sametingspresidenternas uppmaning.

Dataföretaget Microsoft har så sent som i november 2003 meddelat att man inom kort ger ut det efterfrågade grundstödet för samiska. Genom detta stöd går det att hantera alla samiska språksituationer i Norden. Det kan vidare konstateras att IT-standardiseringarna i Sverige, Finland och Norge har engagerat sig i denna fråga. Detta är ett genombrott för möjligheterna till samisk språkanvändning.

Det kan också konstateras att den just utgivna europeiska telekomstandarderna innehåller de specifikt samiska bokstäverna i finska, norska och svenska språkställningarna. Om denna standard följs i kommande produkter blir det exempelvis möjligt att sända korrekt stavade textmeddelanden på samiska.

Från språk- och kulturpolitiska utgångspunkter kan utvecklingen av språkteknologiska produkter och tjänster ses som ett medel för att behålla och stärka den språkliga och kulturella mångfalden i Sverige.

- Det är synnerligen angeläget att arbetet med IT-stöd för samiska får fortsatt stöd och uppmuntran. Arbetet med uppbyggnad av språkteknologisk grundteknologi för samiska språk bör ges hög prioritet inom respektive land. Det är ett statligt ansvar att säkerställa att så sker.

- Telekom-industrin bör uppmanas att följa den av ETSI antagna standarden ES 202 130 för kommande produkter.
- Respektive land bör snarast besluta om krav på IT-stöd för samiska vid all ny upphandling av datautrustning och programvara i offentlig sektor och andra berörda institutioner.

Kostnader: Sametinget bidrar för närvarande i delfinansieringen av Samiskt språkråd med 450 tkr. I budgetäskanden för 2005 har angivits 800 tkr för Samisk språknämnd. Sametinget bör återkomma med kostnadsuppskattningar eftersom administrationen vid Samisk språknämnd utreder en samnordisk orddatabas (orddatabank) för ställningstagande.

Nordisk samekonvention och dess språkartikel

- *Att uppdra till Sametingets styrelse att via Samiskt Parlamentariskt Råd utarbeta och framlägga samnordiska språkståndpunkter till den nordiska samekonventionens språkklausuler.*

Mellan Norge, Finland och Sverige pågår ett arbete för att arbeta fram en gemensam nordisk samekonvention. Bakgrunden är samernas egen önskan om en konvention. Det togs upp första gången av Samerådet 1986. En särskilt tillsatt arbetsgrupp har senare konstaterat att det finns både behov och förutsättningar för en konvention. År 2003 har en internordisk expertgrupp inrättats med mandat att utarbeta förslag till konvention.

Ett flertal konventioner/rapporter/stadgor har i övrigt fastslagit urbefolkningars och minoriteters rätt till att använda sitt eget språk och utbildning. (FN, UNESCO, ILO, Europarådet, OSSE-samarbetet etc.)

Ett språks öde speglar på sätt och vis dess folks villkor. Det gäller t.ex. när en etnisk grupp integreras i ett större samhälle eller när omgivningen inte tillåter att dess språk används i alla sammanhang. Bland annat har det samiska folket berövats rätten till sitt eget språk genom olika stadgor som föreskrivit att undervisningsspråket skall vara svenska.

Som en kontrast anger Sametingslagen däremot att samespråklig bakgrund är näst intill ett krav för att kunna registrera sig för röstning till Sametinget...

Språklagarna i Sverige, Finland och Norge har flyttat fram positionerna för samiska språket i förhållande till majoritetsspråken. För Sveriges del har staten därigenom iklätt sig ett ökat och ofrånkomligt ansvar för samiskan – i myndighetsutövning, förvaltning, rättsskipning och rätt till språkutbildning samt att ställa nödvändiga resurser till förfogande som främjar samiskans officiella ställning.

Som riktlinjer för det Samiska Parlamentariska Rådets krav på den nordiska samekonventionens språkavsnitt bör följande punkter värderas:

- ❖ Nationalstaternas ansvar för det samiska språket; Alla samer skall ha rätt till sitt språk och rätten att samiskan skall kunna utvecklas till ett komplett och samhällsbärande språk.
- ❖ Samiska är inte bara ett minoritetsspråk eller landsdelsspråk utan har genom konventioner erhållit en särskild folkrättslig ställning. Punkten är särskilt viktig mot bakgrund av allt snabbare förbättringar av urbefolkningarnas positioner inom internationell folkrätt och urbefolkningsfrågor.
- ❖ Betydelsen av samiska som officiellt erkänt språk; Samiska liksom de svenska/norska/finnska språken skall vara officiella (huvudspråk) som skall kunna existera sida vid sida, som likvärdiga språk. Majoritetsspråken kan knappast ur samisk synvinkel tillåtas att ha ett

lagfäst företräde. Det betyder helt enkelt att samiska språket finns till hands jämte de svenska/norska/finska språken. Dessutom skall de som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen i kontakt med samer och samiska organ använda klar och begriplig samiska.

- ❖ Rätten till grundläggande språkutbildning för alla åldrar

Nordisk språkkonvention

Sedan 1987 finns en nordisk språkkonvention, som ger nordiska medborgare rätt att, inför myndigheter och andra offentliga organ, använda sitt eget språk i ett annat nordiskt land. Konventionen avser inte nordiska medborgares språkliga rättigheter i sitt eget land. De nordiska samarbetsministrarna (Nordiska Ministerrådet) har år 2001 beslutat att utvidga konventionens tillämpningsområde till att omfatta bland annat samiska. Ändringen har inte ännu ratificerats.

Intressant är att utvidgningen av samiska kan innebära att samer från ett annat nordiskt land i princip kan få bättre rättigheter än samerna i det egna landet, eftersom de inhemska samernas språkliga rättigheter är begränsade till vissa områden i landet...

Den nordiska konventionen om socialt bistånd och sociala tjänster

Konventionen trädde i kraft 1996 och har inkorporerats som lag i Sverige (SFS 1995:479).

En medborgare i ett nordiskt land har vid skriftlig kontakt med en myndighet i ett annat nordiskt land i ärenden rörande socialt bistånd eller sociala tjänster (inklusive behandling och tjänster inom hälso- och sjukvården) rätt att använda danska, finska, isländska, norska eller svenska. I sådana fall skall myndigheten svara för att medborgaren, om det behövs, får erforderlig tolk- och översättningshjälp till dessa språk.

Samiska nämns inte i konventionen.

Sametinget bör, genom Samiskt Parlamentariskt Råd, kräva att samiska införlivas i konventionen.

7. Genomföra en samisk språkkonferens

FÖRSLAG

F 7.1

- Att Sametinget tar initiativ till och genomför en konferens om det samiska språket och dess framtid.

SKÄL

En väl genomförd konferens - i egen regi - kan ses som en tydlig avstamp för ett förstärkt språkarbete. Det samiska samhället presenterar ambitionerna bakom en samisk offensiv språkpolitik, utbildningar, språkvårdsarbete, erfarenheter från den samiska språklagen etc. Med övriga föreläsare kan aktuell forskning belysas liksom om vad som sker i övriga Sápmi, goda exempel m.m. Möjligen belysning av internationella goda exempel.

Samiska krav på omvärlden presenteras och motiveras.

Konferensen föreslås att ske under hösten 2004.

Syftet är flerfaldigt; att väcka intresse för det samiska språket hos den samiska allmänheten, samebyar, sameföreningar, berörda myndigheter och beslutsfattare, att knyta kontakter som hjälp för det samiska språkarbetet samt att vinna stöd för det samlade språkarbetet.

En viktig målgrupp för denna konferens är beslutsfattare och stödjande intressegrupperingar, till exempel språkvårdsorgan.

Flera av de avgörande faktorerna för en offensiv språkpolitik finns i en omvärld utanför det samiska samhällets förvaltning. Dessa behöver informeras på ett samlat sätt.

Kostnader: En ram på 110 tkr bör anslås. Beräkningen bygger på ett tvådagars evenemang i Luleå alternativt Umeå och viss kostnadsersättning till inbjudna föreläsare.